

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Magisterkursen i socialt arbete SOA 203

Höstterminen 2004

De spelberoendes barn

**En kvalitativ studie av nio personers upplevelser
av att vara barn till en spelberoende**

Författare: Margaretha Norling

Handledare: Pernilla Liedgren Dobronravoff

ABSTRACT

The aim of this essay was to examine children's experiences of having a pathological gambler as a parent, which consequences this led to socially, economically and emotionally, if those children got any help and in that case where and what kind of help. Central questions asked where:

In what way did the child experience consequences from the parent's gambling?

How did the child experience the gambling parent during the gambling period?

In what way did the gambling affect the relationship between the parent and the child?

How did the parent's gambling affect the child socially, emotionally and economically?

How did the child handle this?

What help did the child itself think it required?

Where did the child get help?

This is a qualitative study of nine today adult persons that grown up with a pathological gambler as a parent. The method is qualitative semi structured interviews.

The results of the study are that all of them experienced large consequences socially, emotionally and economically. The consequences varied depending on the total situation in the family. The result shows that all of them have got coping abilities and they have applied more to emotion-focused forms of coping than to problem-focused coping.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<u>ABSTRACT</u>	2
<u>INNEHÅLLSFÖRTECKNING</u>	3
<u>FÖRORD</u>	5
<u>1. INLEDNING</u>	6
<u>1.1 Problemformulering</u>	6
<u>1.2 Syfte och frågeställningar</u>	7
<u>1.3 Definitioner och begrepp</u>	8
<u>1.4 Metod och urval</u>	8
<u>1.4.1 Metod</u>	8
<u>1.4.2 Urval</u>	10
<u>1.5 Perspektivval och avgränsningar</u>	11
<u>1.6 Förförståelse</u>	12
<u>1.7 Etiska överväganden</u>	12
<u>1.8 Tillförlitlighet i materialet</u>	13
<u>1.9 Fortsatt framställning</u>	14
<u>2. TIDIGARE FORSKNING</u>	15
<u>2.1. Spelberoende i en samhällskontext</u>	15
<u>2.2 Kriterier och fakta om spelberoende</u>	16
<u>2.3 Förekomsten av spelberoende i Sverige idag</u>	18
<u>2.4 Spelberoendets orsaker</u>	19
<u>2.5 Anhöriga till spelberoende</u>	19
<u>2.5.1 Familjen</u>	19
<u>2.5.2 Partnern</u>	20
<u>2.5.2.1 Faser i anhörigskapet</u>	21
<u>2.5.2.2 Hustruns mående</u>	21
<u>2.5.2.3 Den manlige partnern</u>	22
<u>2.5.3 Barnen</u>	22
<u>2.5.3.1 Barnen hårdast drabbade</u>	22
<u>2.5.3.2 Svikna löften</u>	23
<u>2.5.3.3 Allianser ur barnens perspektiv</u>	23
<u>2.5.3.4 Uppvisade symtom och känslomässiga konsekvenser</u>	23
<u>2.5.3.5 En australiensisk, kvalitativ studie om barnen</u>	25
<u>3. COPING</u>	27
<u>3.1 Copingens definition och process</u>	28
<u>3.2 Kategoriseringar av coping</u>	29
<u>3.3 Forskning om individens coping</u>	30
<u>3.4 Individens anpassning</u>	30
<u>3.5 En studie om anpassning</u>	31
<u>3.6 Vad är en god anpassning?</u>	32
<u>4. REDOVISNING AV MIN STUDIE</u>	32
<u>4.1 Presentation av intervjupersonerna</u>	32
<u>4.2 Att växa upp med en spelberoende förälder</u>	35
<u>4.2.1 Föräldern och dennes spelande</u>	35
<u>4.2.2 Vardagen och familjeklimatet</u>	37
<u>4.2.3 Fysisk frånvaro</u>	42
<u>4.2.4 Förlust av föräldraomsorg</u>	43
<u>4.2.5 Materiella brister och förluster</u>	45

<u>4.2.6 Kamratrelationer/Skolgång</u>	47
<u>4.2.7 Familjens sociala situation och släktingars roll</u>	48
<u>4.2.8 Socialtjänstens roll</u>	50
<u>4.2.9 Överlevnadsstrategier</u>	50
<u>4.2.10 Svårast att hantera för barnet</u>	51
<u>4.2.11 Särskilda händelser</u>	52
<u>4.2.12 Känslor</u>	54
<u>4.3 Att vara vuxet barn till en spelberoende</u>	54
<u>4.3.1 Känslomässiga konsekvenser</u>	55
<u>4.3.2 Personliga ställningstaganden</u>	57
<u>4.3.3 Att stödja föräldern</u>	57
<u>4.3.4 Ekonomiska konsekvenser</u>	58
<u>4.3.5 Relationsmässiga konsekvenser</u>	58
<u>4.3.6 Relationen till den spelande föräldern idag</u>	59
<u>4.3.7 Syskonen</u>	60
<u>4.4 De intervjuades tankar om stöd</u>	61
<u>5. AVSLUTNING</u>	61
<u>5.1 Analys</u>	61
<u>5.1.1 Inget barn har gått skadeslöst</u>	62
<u>5.1.2 Familjesammansättningen har betydelse</u>	62
<u>5.1.3 Ekonomiska konsekvenser</u>	63
<u>5.1.4 Sociala konsekvenser</u>	64
<u>5.1.5 Känslomässiga konsekvenser</u>	64
<u>5.1.6 Förlust av föräldraomsorg och ombytta generationsroller</u>	65
<u>5.1.7 Syskonrelationer</u>	66
<u>5.1.8 Stöd av utomstående</u>	66
<u>5.1.9 Lojalitetskonflikter</u>	66
<u>5.1.10 "Spelberoende, kan man vara det?"</u>	67
<u>5.1.11 Vilken coping har de intervjuade haft?</u>	67
<u>5.2 Slutdiskussion</u>	69
<u>5.3 Förslag till fortsatt forskning</u>	72
<u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	73
<u>BILAGA: INTERVJUFRÅGOR AVSEENDE BARN TILL SPELBEROENDE</u>	76

FÖRORD

Jag har haft ett intensivt, men också mycket givande uppsatsarbete. Ingen människa är en ö, inte jag heller, och jag vill därför tacka dem som gjort denna studie möjlig.

Först vill jag säga ett stort och varmt tack till mina intervjupersoner. Ni har släppt in mig i era liv och upplevelser långt utöver vad jag kunnat hoppas och förvänta mig. Utan er hade denna studie inte varit möjlig, och jag är skyldig er ett stort tack.

Tack till Anne Nilsson, auktoriserad socionom och ordförande i Spelberoendes riksförbund, för hjälpen med att få kontakt med de lokala spelberoendeföreningarna, för stöd under uppsatsarbetet och för de trevliga luncherna.

Tack till de lokala spelberoendeföreningarna som hjälpt mig att få intervjupersoner till min studie.

Tack till psykolog och spelforskare Jakob Jonsson. Det har varit ovärderligt att få din hjälp med litteratur i ämnet. Tack också för att du funnits till hands som bollplank på mail.

Tack också till min handledare Pernilla Liedgren-Dobronravoff för stöd och för tydlig men varsam vägledning.

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

I Sverige idag finns ett stort utbud av olika slags spel, allt ifrån lotterier och idrottsspel till travsport och casinon. Sedan ett par år finns också möjlighet att spela via Internet och mobiltelefoner. Spel är i vår kultur legalt och lättillgängligt. Svenskarna är ett spelande folk, som årligen lägger åtskilliga miljarder på spel. För en del är spelandet ett sätt att stödja barnens föreningar genom att köpa lotter, för andra ett tidsfördriv. Många har också ett genuint idrottsintresse och ökar spänningen genom spelandet. Självfallet ger det också lite spänning att för en kort stund hoppas att vinna stora pengar. För de flesta är spelandet ett oskyldigt nöje, men för en del människor övergår spelandet till ett beroende, som de inte kan ta sig ur. Media har de senaste åren alltmer uppmärksammat de problem som medföljer ett spelberoende. Förmodligen har problematiken funnits i många århundraden, men det är troligt att den ökat i modern tid, allt eftersom tillgängligheten till olika spelformer ökat och problematiken nu belyses långt mera än tidigare.

Enligt Rönnerberg et al (1999) står nio procent av Sveriges befolkning för 52 procent av de spelsatsningar som görs i Sverige. Detta innebär inte att dessa är spelberoende. De som dock har ett spelberoende, upplever naturligtvis omfattande ekonomiska konsekvenser, vilka leder till ekonomiska svårigheter och i många fall även kriminalitet. Men dessutom erfar individen ett flertal andra konsekvenser, som till exempel sömnsvårigheter, magproblem och högt blodtryck (Nilsson 2002). Spelberoendet skapar även relationsproblem, vilket visar sig i gräl och konflikter med de närstående, lögnar, svikna löften etc, och den spelberoende kan få problem att tillfredsställa sköta sitt arbete (ibid). De spelberoende kan också drabbas av depression och självmordstankar (ibid).

Det finns förmodligen inget beroende som är mer förnekad och mer dolt än spelande (Heineman 1992). Det är omöjligt att upptäcka om spelaren har spelat eller inte. Ingen avslöjas av vinglande gång eller små pupiller. Följande jämförelse är hämtad från Custer & Milt (1985). De liknar utvecklandet av ett spelberoende vid cancer. Det startar sakta och tyst, utan indikationer på dess närvaro. De mycket tidiga tecknen är så subtila att de inte indikerar mer än ett generellt emotionellt problem. Efterhand som tiden går, börjar skvallrande symptom uppträda, men för den som inte känner till orsaken verkar dessa fortfarande vara mindre överdrifter i spelbeteendet. Ignorerad, växer alltså störningen gradvis tills den brister.

I de fall där den spelberoende har familj, är det oundvikligt att familjen dras in i spelproblematiken, vilket är förödande såväl för spelaren som för familjemedlemmarna (Lorenz 1987). Familjemedlemmarna är de som, utöver spelaren, påverkas mest av spelberoendet (Custer & Milt 1985). Inverkan kan variera beroende på spelarens position i familjen, men det finns alltid en djupgående inverkan på familjen (Lorenz 1987). Det finns få andra fall där familjer påverkas lika starkt som med en spelberoende (Custer & Milt 1985).

Inga svenska undersökningar har gjorts avseende de spelberoendes barn. Det finns dock i mindre omfattning amerikansk och australiensisk forskning om detta, emellertid är forskningen till stor del fokuserad på den spelberoende. Med tanke på att spelberoende troligen är mer dolt än annat missbruk och då ett spelberoende ger stora och märkbara konsekvenser för familjen, är det angeläget att belysa dessa barns situation. Vilka konsekvenser får barnen då uppleva? Hur har dessa barn det under sin uppväxt? Barn är troligen ännu mera utsatta än vuxna anhöriga till en spelberoende. Detta då barn har mindre beredskap att möta problem och kriser än vuxna, och inte kan företräda sig själva gentemot myndigheter och befattningshavare. De minderåriga barnen är beroende av föräldrarnas omsorg och omhändertagande. Hur mår dessa barn? Hur påverkar spelet omsorg från föräldern, familjens ekonomi och relationerna i familjen? Ger spelet barnen känslomässiga konsekvenser? Hur hanterar dessa barn situationen? När barnen sedan blivit vuxna, hur är det då att som vuxen ha en spelande förälder?

Med detta som bakgrund har jag valt att skriva en kvalitativ uppsats om att vara barn till spelberoende. Jag ser det som angeläget att belysa dessa barns situation, och ville samtidigt fördjupa min egen kunskap.

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med uppsatsen är att undersöka hur barnen har upplevt att ha en spelberoende förälder, och vilka sociala, ekonomiska och känslomässiga konsekvenser detta medfört för barnen. Jag vill också undersöka om dessa barn har fått någon hjälp, och i så fall vilken.

Mina frågeställningar är följande:

Hur har barnet upplevt konsekvenser av föräldrarnas spelande?

Hur upplevde barnet föräldern under ”spelartiden”?

Hur har relationen mellan den spelande föräldern och barnet påverkats?

Hur har föräldrarnas spelande påverkat barnet socialt, känslomässigt och ekonomiskt?

Hur har barnen hanterat detta?

Vilken hjälp tycker barnet att det behövt?

Var har barnet kunnat få hjälp?

1.3 Definitioner och begrepp

Spelare kan delas in i olika kategorier, mellan vilka individen kan röra sig. Bland annat talar Robert Custer (Custer & Milt, 1985) om professionella spelare, kriminella spelare, tillfälliga sociala spelare som spelar ibland, seriösa sociala spelare som spelar regelbundet och håller sig uppdaterade inom "sitt spel", sociala flyktspelare som spelar periodvis för att exempelvis dämpa ångest eller oro, och slutligen patologiska spelare, det vill säga spelberoende.

De spelberoende är helt oförmögna att kontrollera sitt spelande, spelet styr deras liv. De fortsätter spela fastän det medför svåra konsekvenser vad gäller såväl ekonomi, hälsa och relationer. De kan spela bort allt de äger och sedan stjäla för att kunna fortsätta spela. Det finns ingen entydig internationell överenskommelse om begreppet spelberoende (Nilsson, 2002). Internationellt används *problem gambling*, *compulsive gambling* och *pathological gambling*. På svenska finns även begreppen *spelmani*, och *patologisk spelare*. Jag väljer att i min uppsats konsekvent använda benämningen *spelberoende*.

1.4 Metod och urval

1.4.1 Metod

Jag har utgått från en kvalitativ metod i min undersökning. Den kvalitativa metoden möjliggör en djupare kunskap om det studerade ämnet, vilket jag bedömde som viktigt för att kunna uppnå syftet med uppsatsen. För att få frågeställningarna besvarade har jag genomfört kvalitativa intervjuer med numera vuxna personer som växt upp med en spelberoende förälder. Jag har inriktat mig på de rent personliga konsekvenserna, d v s de sociala, känslomässiga och ekonomiska konsekvenserna av att vara barn till en spelare. Mitt mål med intervjuerna har varit att få ta del av individernas subjektiva upplevelser av att vara barn till en spelberoende (Starrin & Renck, 1996). Intervjuernas syfte har varit att upptäcka företeelser, egenskaper eller innebörder (ibid). "Vad vi kan göra som forskare är bl a att samla bilder av många människors erfarenheter, söka det generella i det specifika, finna mönster och sammanhang. Vår uppgift är inte bara att förstå, utan också att förklara och begripa." (Eliasson 1995, s 86). En relevant forskning måste ha sin verklighet i de enskilda människors

och grupperns erfarenhet som vi utforskar (Eliasson 1995). Det är dock viktigt att också kritiskt våga granska deras verklighetsbilder (ibid).

Jag har under perioden 041105-041201 genomfört nio kvalitativa intervjuer med halvstrukturerade och i förväg bestämda frågor. Min intervjuguide bestod av frågor indelade i sju huvudområden (se bilaga). Dessa frågor har modifierats och fått olika följdfrågor beroende på intervjusituation (Robson, 2002). Eftersom frågorna inte är standardiserade, kan detta väcka frågor om tillförlitligheten i materialet, men de har dock tillåtit mig att gå djupare i materialet (ibid). Då antalet intervjuer är litet, tillåter detta inte mig att dra generella slutsatser. Intervjuerna hölls på Spelberoendeföreningars kansli där detta fanns i närheten, för övrigt hemma hos intervjupersonerna. Intervjuernas längd har varit mellan 80 och 120 minuter, men oftast cirka 90 minuter. Alla intervjupersoner har dessutom erbjudits att få frågorna tillsända i förväg. Detta för att ge intervjupersonen möjlighet att förbereda sig, då ämnet kan upplevas som känsligt (Starrin & Renck, 1996). Alla intervjupersoner utom en har velat få frågorna i förväg. Den som avböjt har gjort detta med motiveringen att han inte behöver se dem i förväg utan vill ”tala från hjärtat”. Alla intervjuer har spelats in på band och därefter transkriberats ordagrant, där upprepningar, felsägningar, tvekan, pauser, avbrott, tonlägen och dylikt inkluderats. De transkriberade intervjuerna har omfattat drygt 200 sidor text. Jag har därefter gått igenom dessa texter och letat efter mönster, teman, likheter och skillnader. Jag har skickat varje utskriven intervju till den berörda intervjupersonen. Därefter har jag ringt upp varje intervjuperson för att ge möjlighet att lämna synpunkter på intervjun, innan uppsatsen färdigställts. Samtidigt har jag frågat hur de har upplevt intervjun och hur de mått efter den. Jag har försökt ha en vetenskaplig hållning genom att genomföra min forskning systematiskt, skeptiskt och etiskt (Robson 2002).

Jag har läst huvudsakligen amerikansk litteratur, men också australiensisk, engelsk och svensk litteratur i ämnet. Jag är medveten om att en del av den forskning jag hänvisat till, har några år på nacken. Det beror på att det fortfarande finns gap i forskningen om barn till spelberoende. Jag har då varit hänvisad till de källor som finns.

Jag har sökt efter vetenskapliga artiklar på Internet, dels via Lunds universitetsbiblioteks söksystem ELIN och dels via en internet-site för medicinsk forskning, National Center för Biotechnologi Information, www.ncbi.nlm.nih.gov och på denna sida valt att gå in på Literature databases, där jag valt ”Pub Med”. Jag har sökt på orden ”gambl*” och ”child” i

kombination. Vidare har jag sökt på orden ”gambler*” och ”problem gambler*”. Jag har sökt artiklar avseende copingstrategi via ELIN-systemet på ”coping strategy*” och ”coping*”

1.4.2 Urval

De flesta intervjupersoner i kvalitativ forskning brukar väljas ut genom strategiska val. Detta var inte möjligt i min undersökning, eftersom spelberoende, i likhet med alla andra beroenden, är omgärdat av skam, skuld, hemligheter och tragik. Jag har därför mer inriktat mig på att hitta intervjupersoner som kan ge kvalitativ förstahandsinformation om hur det är att ha en spelberoende förälder, snarare än att försäkra mig om slumpmässighet och generaliserbarhet i urvalet.

Mitt urval består av nio numera vuxna personer, som under hela eller delar av sin uppväxt haft en spelberoende förälder. För att få intervjupersoner, vände jag mig med en förfrågan till Spelberoendeföreningarna i tre större städer, och bad dem att fråga sina medlemmar om några barn till spelberoende kunde tänka sig att medverka i en intervju. Därigenom fick jag först fem namn samt uppgift om ytterligare en tveksam person som själv ville kontakta mig. Av de fem föreslagna, intervjuade jag fyra, men lyckades inte nå den femte, trots ett flertal försök. Den person som var tveksam tog aldrig kontakt med mig. Jag gjorde en ny förfrågan till Spelberoendeföreningarna samt berättade för mina intervjupersoner att jag sökte fler. På så sätt erhöll jag ytterligare två namn från en av intervjupersonerna. Den ena samtyckte till att delta men fick avstå på grund av sjukdom. Den andra tillfrågades inte då denne bodde för långt bort. Av en person som är spelberoende och numera spelfri, fick jag ett flertal namn. Jag kontaktade fem av dessa, och fyra samtyckte till en intervju, den femte avstod. Jag hade då åtta intervjupersoner och hade tänkt nöja mig med detta. Då det visade sig att sju av dessa åtta intervjupersoner hade en spelberoende mamma och endast en intervjuperson hade en spelberoende pappa, och då jag senare fick möjlighet att intervju ytterligare en person med en spelberoende pappa, gjorde jag bedömningen att detta kunde tillföra viktig information till min uppsats och genomförde därför också denna nionde intervju.

Mina intervjupersoner är fem män och fyra kvinnor, i åldern arton till fyrtio två år. Totalt sett kommer de från fem olika familjer. De spelande föräldrarna är tre mödrar och två fäder. Jag har alltså intervjuat mer än ett barn från ett par familjer.

Jag har intervjuat numera vuxna personer till spelberoende. De livshistorier som de givit mig, ges i en retrospektiv ram, med allt vad det innebär av förändring, försköning, glömska och kanske också bortträngning. Några av dem har sin uppväxt på endast några års avstånd, andra har varit vuxna i 15-20 år. Det visade sig dock att nästan alla intervjupersonerna, oavsett ålder, kunde berätta tydliga minnesbilder med detaljer.

1.5 Perspektivval och avgränsningar

Min intention är att försöka se med intervjupersonernas ögon, försöka ta del av deras erfarenheter. Eftersom jag intervjuat numera vuxna barn i en retrospektiv ansats, innebär det att intervjupersonerna är formade av ett vuxet tänkande samt av den behandling eller hjälp föräldern i förekommande fall erhållit. Då jag studerat litteraturen inom området har jag funnit att jämförelser görs mellan barn till alkoholberoende och barn till spelberoende. Jag har valt perspektivet att intervjua just barnen till spelberoende utifrån att det är barnet som är den svagaste parten vid en förälders problematik. Familjen är den som drabbas hårdast av en persons spelberoende, men en partner kan ställa ultimatum och lämna spelaren, medan barnet alltid är hänvisat till föräldrarnas omdöme och föräldraförmåga. Ifall föräldern brister allvarligt och omgivningen inte ser, förstår eller reagerar, är barnet väldigt utsatt. Barn har också svårare att göra sig hörda än vuxna.

Jag har avgränsat mig till att undersöka hur numera vuxna personer upplevt att ha en spelberoende förälder i Sverige i modern tid. Jag har alltså lämnat det globala och det historiska perspektivet utanför mitt arbete.

Jag har vidare valt att avgränsa studien till att belysa enbart spelberoendeperspektivet, även om flera intervjuade berättat att det också förekommit alkoholberoende i familjen och/eller släkten. Skälet till denna avgränsning är att syftet annars skulle ha blivit för brett och att det specifika i att vara barn till just en spelberoende kunde ha gått förlorat.

En avgränsning har varit att inte använda mig av medberoendebegreppet i uppsatsens teoridel, även om flera intervjuade har använt det begreppet. Denna avgränsning har jag gjort eftersom de intervjuade, i likhet med alla barn gentemot sina föräldrar, befunnit sig i ett underläge och varit tvungna att acceptera föräldrarnas livsstil, värderingar, spelande etc. Barn kan inte välja om de vill eller inte vill ingå i den livsstil föräldern har, och har inte heller möjlighet att välja något annat för egen del. Vuxna anhöriga kan göra aktiva val och ställningstaganden på ett annat sätt än barnen.

En annan avgränsning har varit att jag inte undersökt vilka kunskaper socialtjänst och skolpersonal har om spelberoende eller vilka insatser som finns att erbjuda för dessa barn. Med detta som utgångspunkt vill jag belysa barnets situation, för att öka min kunskap och kanske också förhoppningsvis ge ett litet bidrag till den samlade kunskapen i ämnet (Eliasson 1995).

1.6 Förförståelse

Gilje & Grimen anser att förförståelse är nödvändigt för att en undersökning skall kunna få en inriktning (1996). Min förförståelse omfattar ett språk, och därmed också en begreppsvärld, präglad av min socionomutbildning och min yrkeserfarenhet som socialsekreterare. Detta ger mig en uppsättning begrepp och inlärd teorier, till vilka jag relaterar de fenomen jag kommer i kontakt med. Som jag antytt ovan tror jag att spelande har såväl psykologiska som ekonomiska orsaker, och att det primära för den spelberoende är att få spänning i tillvaron, medan önskan om att vinna tillbaka tidigare förlorade pengar är sekundärt. Jag har endast mött två klienter, i ett tidigare arbete som socialsekreterare för ekonomiskt bistånd, som uppgivit att de haft spelproblematik, en man och en kvinna. Båda hade spelat bort hyrespengarna. Mannen uppgav att han spelat bort hyrespengarna på casino Marienlyst i Helsingör, och erhöll bistånd till skulden med motiveringarna att han sökte kontakt med missbruksenheten för sitt beroende och att han hade ett minderårigt barn. Kvinnan hade spelat bort pengarna på företrädesvis bingo. Jag minns att hon sade att hennes dotter i skolåldern hade gått ute i regnet, varpå modern uppmanat dottern att komma in då hon inte hade några gummistövlar. Dottern föreslog att modern skulle köpa det åt henne, och då insåg modern att hon hade problem med sitt spelande, för hon hade spelat bort pengarna och kunde varken betala hyran eller köpa gummistövlar. Denna blygsamma erfarenhet säger mig att det troligen är lika svårt att vara barn till en spelberoende som till en alkoholberoende, även om det finns stora individuella variationer. Mitt antagande är att det troligen också är svårare att upptäcka ett spelmissbruk och att detta kan få mycket mera långtgående ekonomiska konsekvenser för familjen, samtidigt som jag antar att det får lika allvarliga sociala och känslomässiga konsekvenser.

1.7 Etiska överväganden

Viktiga etiska principer som tas upp av Henriksson och Månsson (1996) är att inte skada någon, rätten till anonymitet, att inte kränka privatlivet samt öppenhet om studiens uppläggning, syfte och genomförande. Alla intervjupersonerna är helt anonyma i studien och

inga signifikanta fakta kommer att kunna härledas till dem som personer (Robson, 2002). Alla namn är fingerade och för att skydda deras identiteter anges inte heller i studien vilka som är syskon med varandra. Alla intervjupersoner deltar frivilligt. De har i förväg informerats grundligt om undersökningens syfte och uppläggning, att kontexten för uppsatsen är magisterkursen i socialt arbete vid Lunds universitet, samt om att uppsatsen kommer att finnas tillgänglig på Internet på Socialhögskolans hemsida. Vidare har alla intervjuade informerats om skyddandet av deras identiteter. Alla har i förväg informerats om att intervjuerna skulle spelas in på band och samtyckt till detta. Vidare har jag av etiska skäl valt att endast intervjua myndiga personer, då jag inte skulle ha möjlighet att följa upp barns situation och mående efteråt. Alla intervjuade har fått sin utskrivna intervju sänd till sig. Några har valt att inte läsa sin intervju i efterhand, vilket jag inte heller fordrat. De har dock fått möjligheten, vilket jag ser som viktigt. Eftersom ämnet är så pass känsligt, har jag följt upp intervjun med ett telefonsamtal, där jag gett de intervjuade möjlighet att kommentera och göra ändringar i den utskrivna intervjun, och även frågat hur de mått efter intervjun. Fyra stycken har nämnt att det var svårt under eller efter intervjun, men att detta sedan lagt sig. De övriga har sagt att det var positivt att få prata av sig.

Vidare är jag medveten om att de personer som söker sig till Spelberoendeföreningarna inte nödvändigtvis behöver vara ett representativt urval av den totala populationen av spelberoende och deras anhöriga i Sverige. Jag har dock bedömt det som etiskt mest lämpligt att söka intervjupersoner via spelberoendeföreningarna istället för på andra sätt.

Under intervjuerna har intervjupersonerna berättat öppet om sina upplevelser, och det har även ofta framkommit känsliga uppgifter om de intervjuades närstående. Jag har av etiska skäl valt att i min uppsats att aidentifiera dessa uppgifter.

1.8 Tillförlitlighet i materialet

Inom kvalitativ forskning har begreppen validitet och reliabilitet relativt bestämda innebörder, vilket inte gäller i den kvalitativa forskningen (Svensson, 1996). Då jag genomfört en kvalitativ studie, väljer jag att använda mig av begreppet tillförlitlighet, eftersom validitet och reliabilitet i kvalitativ forskning är sammanflätat och inte kan studeras enskilt (ibid). Jag har att ta ställning till huruvida mina källor kan anses vara tillförlitliga samt om jag har utfört min studie på ett tillförlitligt sätt. Jag är medveten om att jag inte kan dra några generella slutsatser om alla barn till spelberoende, eftersom det resultat jag uppnått i min undersökning omfattar ett så begränsat antal individer. Jag har inte frågat de intervjuade om deras skäl till att

samtycka till en intervju, men flera har spontant framfört att de hoppas att deras berättelser kan hjälpa någon annan. Min bedömning är att de så gott de förmår är uppriktiga. Några av dem kan ha valt att utesluta vissa fakta. De berättelser de givit mig, bedömer jag som i hög grad trovärdiga. De som är syskon med varandra lämnar också överensstämmande berättelser med naturliga skillnader utifrån ålder, plats i syskonskaran etc, vilket enligt min uppfattning ytterligare styrker deras tillförlitlighet. Vidare bekräftar deras berättelser den forskning som finns om spelberoende och även den kvalitativa studie som finns avseende spelberoendes barn (Darbyshire et al 2001).

Vad gäller min egen roll som intervjuare, har jag försökt att undvika ledande frågor för att inte inverka på svaren. Jag har också försökt vara så noggrann och precis som möjligt i min återgivning av materialet, både i transkribering av intervjuerna och i tolkning av materialet. Jag har tidigare redogjort för min förförståelse och under bearbetningen av materialet försökt vara medveten om denna förförståelse för att undvika att denna skulle ha inverkan på mina resultat. Jag har kontinuerligt jämfört min studies resultat med tidigare forskning, och funnit ett flertal överensstämmelser. Jag har enbart undersökt det jag haft för avsikt att undersöka och ingenting annat.

1.9 Fortsatt framställning

Jag kommer nu att fortsätta uppsatsen med att presentera tidigare forskning kring spelberoende i en samhällskontext. Därefter följer kriterier och fakta kring spelberoende samt kring förekomsten av spelberoende i Sverige idag. Jag redovisar sedan kortfattat tidigare forskning kring anhöriga till den spelberoende, både partnern och barnen. Jag fortsätter sedan med en kort sammanfattning av den teori som jag valt att knyta min studie till, nämligen coping. I copingkapitlet redovisas även vad som kännetecknar en god anpassning. Därefter går jag in på att delge läsaren den kvalitativa studie som jag genomfört då jag intervjuat barn till spelberoende. Detta avsnitt är ganska omfattande och är indelat i två huvudavsnitt, dels att växa upp med en spelberoende förälder där jag redogör för hur familjelivet tett sig, och dels att vara vuxet barn till en spelberoende, där jag fokuserar på vilka konsekvenser detta medfört i de intervjuades vuxenliv. Sist i det kapitlet framförs kort vad de intervjuade själva har för tankar om behovet av stöd till spelberoendes barn. Jag avslutar därefter uppsatsen med en sammanfattande analys och slutdiskussion, samt med förslag till fortsatt forskning.

2. TIDIGARE FORSKNING

Fokus i denna uppsats ligger på barnen till den spelberoende, men för förståelsens skull redovisas kort spelberoendet i den svenska samhällskontexten, forskning om den spelberoende och dennes partner, innan jag redovisar forskning om barnen till den spelberoende.

2.1. Spelberoende i en samhällskontext

Det finns ett flertal faktiska förhållanden och samhällseliga processer som sammantaget bidrar till totalsituationen för barnen till spelberoende. Spelberoende är troligen ett ännu mera dolt missbruk än annat missbruk. Den spelberoende luktar inte, vinglar inte, har inte små pupiller och uppvisar inga fysiska tecken som vid annat missbruk. Men likväl gör spelaren av med stora, ibland enorma, summor pengar och koncentrerar sin vardag utifrån sitt spelande. Konsekvenser av spelberoende för samhället är bland annat skilsmässor, dåliga arbetsprestationer och sjukskrivningar, uppsägningar från arbetet, bankbedrägerier, illegal lånverksamhet, kriminalvårdskostnader, dålig fysisk och psykisk hälsa, mm (Nilsson 2002).

En samhällselig faktor som sannolikt inverkar är att Socialtjänstlagen kapitel fyra, som reglerar rätten till bistånd, inte specificerar vilken rätt till bistånd den enskilde har, utöver rätten till försörjningsstöd. I lagtexten står: ”Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt” (Norström/Thunved 2004 s 67). I kommentarerna till lagtexten, står skrivet att även behandling för spelmissbruk i vissa fall kan vara en insats som ligger inom socialtjänstens område (ibid). Ortiz/Nilsson ifrågasätter om en socialsekreterare skulle söka i kommentarerna till lagtexten efter uppgifter om spelmissbruk, då själva lagtexten inte ens nämner denna problematik, och påpekar att om någon ihärdig socialsekreterare trots allt gör detta, vad betyder då ”i vissa fall”(Ortiz/Nilsson 2004)? Anhöriga till spelberoende som sökt hjälp har intrycket att socialtjänsten saknar adekvat kunskap om spelberoendeproblematiken (Jonsson, 2003). En av Folkhälsoinstitutet genomförd undersökning om kunskaperna om spelberoende hos socialtjänst och landsting (Folkhälsoinstitutet, 2004), har visat att de socialsekreterare som besvarat enkäten inte fått någon utbildning i spelberoende, och att 85 procent ansett sig behöva sådan utbildning. I min hittillsvarande telefonkontakt med spelberoende och deras barn, har jag fått höra berättelser om hur svårt det varit att få socialtjänsten att bevilja ett sökt bistånd till behandling, och att

spelaren blivit erbjuden en behandling för blandmissbrukare. Detta bekräftar att kunskapen om spelmissbruk är liten i kommunerna.

Spelberoende ser olika ut i olika kulturer, beroende på samhällets struktur, kontext och tillgängligheten på spel. I Sverige finns det idag huvudsakligen tre stora aktörer på den svenska spelmarknaden. Dessa är statliga Svenska Spel, hästsporten som äger ATG och folkrörelserna som anordnar lotterier och bingospel (Nilsson, 2002). Vidare är det troligt att öppnandet av statliga casinon i Sverige har påverkat och kommer att påverka det framtida spelberoendet, eftersom tillgängligheten till spel har ökat. Ortiz/Nilsson framför också att nya snabba spelformer introduceras via Internet och mobiltelefoner, samt att detta precis som för alkohol torde medföra att ökad tillgänglighet också ökar konsumtionen (2004). De nyöppnade casinona innebär att staten får ökade spelintäkter. Det utgår årligen 720 miljoner kronor till direktreklam för spel, och spelintäkterna för staten uppgick år 2003 till 5 miljarder kronor, samtidigt som staten för år 2004 satsar 14 miljoner kronor för att hjälpa de spelberoende (Ortiz/Nilsson 2004). Creutzer (2002) beskriver att de statliga anslagen till idrottsrörelsen har minskat och idrottsrörelsens beroende av spel har ökat kraftigt. Creutzer menar att staten har gått in i ett spelberoende (2002). Vidare skriver hon att man har dragit in fler intressenter utöver spelaren och spelarrangören i spelet, till exempel idrottsförbundet, men även restauranger som tjänar pengar på att ha spelautomater i sina lokaler (ibid). Det finns uppenbarligen en konflikt mellan statens och de spelberoendes olika mål. Så hur skall de spelberoende, en förhållandevis svag grupp i jämförelse med motståndaren staten, hävda sina intressen och främja sina mål? Jag tror att föreningsanslutningar är en väg att gå, då sammanslutningar generellt har lättare att hävda sig än enskilda. En annan väg är, precis som i nuläget sker, att Riksförbundet för spelberoende fortsätter att ha en dialog och ett samarbete med såväl Svenska Spel, ATG, Folkhälsoinstitutet som branschrådet OSS Oberoende spelsamverkan.

Sammantaget blir min bedömning att samtliga ovanstående faktorer påverkar såväl uppkomsten av spelberoende som behandling och hjälp till de spelberoende och deras anhöriga.

2.2 Kriterier och fakta om spelberoende

Spelberoende finns med som en diagnos i DSM –IV, som är diagnostisk handbok om psykiska störningar (MINI-D IV 2002). Spelberoende betecknas som en impulskontrollstörning. För att en person skall diagnostiseras som spelberoende, skall denne under en längre

tid ha haft ett olämpligt spelbeteende som visat sig i minst fem av följande uttryck, och då detta inte kan förklaras med manisk episod:

1. Tänker ständigt på spel (t ex tidigare speltillfällen, planerar nästa speltillfälle etc)
2. behöver spela med allt större summor för att uppnå spänningseffekten
3. flera gånger misslyckats med att kontrollera, begränsa eller sluta med sitt spelande
4. är rastlös eller irriterad när denne försöker begränsa eller upphöra med sitt spelande
5. spelar för att fly undan problem eller söka lättnad från nedstämdhet
6. återvänder till spelet för att vinna tillbaka pengar som tidigare förlorats
7. ljuger för anhöriga och andra för att dölja vidden av spelandet
8. har begått brott som förfalskning, bedrägeri, stöld eller förskingring för att finansiera spelandet
9. äventyrat eller förlorat någon viktig personlig relation, anställning, utbildnings- eller karriärmöjlighet på grund av spelandet
10. förlitar sig på att andra kan ordna fram pengar då spelandet försatt spelaren i finansiell kris

First och Tasman (2004) beskriver vidare att spelberoende också ofta uppvisar andra drag och mentala störningar. Dessa personer kan också ha tankemässiga förvrängningar, i betydelsen förnekelse och vidskepelser (ibid). De har en känsla av oövervinnerlighet, av att helt enkelt inte kunna förlora (Custer & Milt 1985). Många spelberoende anser att pengar både är orsaken till och lösningen på deras problem. Vidare är många spelberoende mycket tävlingsinriktade, energiska, rastlösa och har lätt för att bli uttråkade (First och Tasman 2004). De kan också vara väldigt generösa. Vidare är de benägna att vara arbetsnarkomaner när de inte spelar (ibid). Den konstanta stressen de lever i bidrar till sjukdomar som exempelvis högt blodtryck, huvudvärk, hjärtproblem med mera (Heineman 1992). De kan känna ångest och ha tendens att bli deprimerade (Custer & Milt 1985). Personer som söker hjälp för sitt spelberoende har relativt hög grad av suicidtankar och suicidförsök (First och Tasman 2004). Det har också rapporterats förhöjd grad av bland annat humörstörningar, ADHD, droganvändning, andra impulskontrollstörningar och antisociala, narcissistiska och borderlinepersonlighetsstörningar hos personer med spelberoende (ibid). Spelberoende personer uppvisar stora individuella skillnader. En spelberoende kan vara allt ifrån en person med parallella psykiska problem, till en i övrigt välfungerande person (Jonsson, 2002). Detta har naturligtvis stor betydelse för de anhörigas situation. Spelberoende börjar ofta i tonåren för män och senare för kvinnor. För de flesta kommer beroendet smygande (First och Tasman 2004).

Nilsson (2002) påpekar att ett spelberoende är både ett psykologiskt och fysiologiskt beroende och att majoriteten av kliniker och forskare inte klassificerar spelberoende som en impuls kontrollstörning utan som ett beroende. Den psykiatriska professionen brukar, i likhet med alkoholism och drogmissbruk, se spelberoende som en kronisk åkomma (Rönnerberg et al, 1999). Spelberoende jämförs också med alkoholberoende (Rönnerberg 1993). Rönnerberg anför att båda kategorierna känner sig missnöjda med sig själva och därför vill ha sinnesförändringar. De förväntar sig positiva effekter av att dricka eller spela och väljer situationer som kan ge skäl för att göra det (ibid). Båda upplever sug, har svårigheter att sluta, jagar kickar och flyr problemen genom att spela eller dricka (ibid). Så småningom börjar båda kategorierna uppleva obehag av sitt beroende, och lögn och förnekanden är typiska för båda (ibid). Det som skiljer dem åt är framför allt att spel ger andra typer av sociala sanktioner och att spelberoendet inte åstadkoms med kemiska preparat (ibid).

Rönnerberg et al (1999) talar också om problemspelare, det vill säga personer som har uppfyllt kriterier för att bedömas ha ett problematiskt spelande, men som inte uppfyller tillräckliga kriterier för att räknas som spelberoende. Dessa kallas också riskspelare och storspelare (Nilsson, 2002).

Flera författare beskriver att spelaren har en ”spelarkarriär”, som inleds med vinnarfasen då spelaren vinner, har ett kontrollerat spelande och drömmer om att bli rik. Därefter kommer förlustfasen då spelaren förlorar men har svårt att sänka insatserna och kontrollen över spelet förloras, varpå förlusterna växer. Detta leder in i desperationsfasen, där skulderna blivit ohanterbara, spelaren överger moraliska principer och kan bli kriminell, och det är vanligt med självmordstankar och självmordsförsök (Nilsson 2002, Custer & Milt 1985).

2.3 Förekomsten av spelberoende i Sverige idag

Ett forskarlag i Sverige har 1997-98 genomfört en prevalensundersökning av antalet spelberoende i Sverige. Forskarlaget använde då sig av två olika skalor att mäta fenomenet, dels SOGS-R (South Oaks Gambling Screen, reviderad) och DSM-IV-skalan.

Undersökningens resultat enligt denna skala visar att förekomsten av problemspelare är 1,4 % och spelberoende är 0,6 % av Sveriges befolkning i åldern 15-74 år (Rönnerberg et al, 1999). Enligt DSM-IV-skalan är förekomsten av problemspelare 0,6 % och spelberoende 0,3 % av Sveriges befolkning i åldern 15-74 år (ibid). Skillnaderna i resultatet beror på att DSM-IV är

ett så kallat strängare mått, i betydelsen att det krävs mer negativa konsekvenser av spelandet för att individen ska på poäng på DSM-skalan, jämfört med SOGS-skalan (Nilsson, 2002). Slutsatsen dras därmed att DSM sannolikt ger en minimiuppskattning av antalet problemspelare och spelberoende (ibid).

2.4 Spelberoendets orsaker

Rönnerberg (1993) är av åsikten att det finns gemensamma förklaringar till alla former av missbruk. Han framför att spelberoende, liksom annat missbruk, framför allt beror på tre orsaker. Dessa är biologiska avvikelser gällande halter av serotonin, adrenalin, noradrenalin m fl, barndomsupplevelser samt en miljö med tillgång till och belöning för spelande. Jacobs (1989b) anser att spelberoende ofta är en företeelse som följer med i generationer, utlöst och bevarad av dysfunktionella familjerelationer. Lorenz (1987) ger exempel på en patologisk spelare som haft en emotionellt svår uppväxt, och som introducerats i spelande av sin fader. De kvinnliga spelare som Custer & Milt (1985) har kommit i kontakt med, har haft en traumatisk uppväxt, inte bara med avvisande och likgiltighet, utan också med trauman. En del växte upp utan en fader, några förödmjukades och blev slagna och några blev sexuellt utnyttjade. Många av dem hade en spelande förälder själv (ibid).

2.5 Anhöriga till spelberoende

2.5.1 Familjen

Genomgående beskrivs av forskarna att spelaren är en man, partnern är hans hustru/sambo och att barnen växer upp med båda föräldrarna. Vidare skildras att den spelberoendes familjeliv är fullt av kriser, kaos och stress. När spelaren är i vinnarfase, deltar han i viss omfattning i familjelivet, fastän han är upptagen av sitt spel, men när spelaren kommit in i förlustfasen, har han inte längre något familjeliv (Custer & Milt 1985).

Familjemedlemmarna har en mängd olika, och oftast ineffektiva, sätt att hantera situationen. De kan till exempel förneka spelandet, använda spelandet för att förneka andra problem eller bidra till att spelandet fortsätter (Lorenz 1987). Om familjen inte redan före spelandet upplevt några allvarliga svårigheter, kommer med säkerhet det patologiska spelandet med bedrägerier, besvikelser, frånvaro och skulder att framkalla problemen (ibid). Familjen får uppenbara finansiella konsekvenser av spelandet, och drar sig ofta undan från sociala kontakter, dels på grund av den upplevda stressen, och dels för att undvika att avslöja spelandet eller familjens situation (Federman et al 2000). Vidare förloras tilltron till den spelande föräldern på grund av alla lögnar (ibid). Familjemedlemmarna får ofta ta över de roller och åtaganden som den

spelande föräldern annars skulle ha tagit, och situationen medför ofta fysiska konsekvenser för familjemedlemmarna, eftersom kronisk ängslan, oro och ledsnad kan åstadkomma sömnsvårigheter, magproblem, hjärtproblem, astma, allergier, m m (Federman et al 2000). Spelandet har, precis som vid andra missbruk, en progressiv förvärring av symtomen (Franklin & Thoms, 1989).

2.5.2 Partnern

Hustrun till en spelare beskrivs mycket likartat mellan forskarna. Lorenz (1987) beskriver ett par olika typer av hustrur. Dels beskriver hon ”martyren” som klagar över sin lott i livet men som inte gör särskilt mycket konstruktivt för att förändra det, och kan underlätta för spelaren genom att hjälpa honom ur ekonomiska kriser. När martyren upphör att förneka spelandet, blir hon ofta deprimerad. Lorenz (1987) beskriver vidare ”perfektionisten” som försöker kontrollera och begära perfektion av familjen. Perfektionisten beskrivs som narcissistisk och förbittrad över den uppmärksamhet spelandet får. För mig verkar dock både martyren och perfektionisten ha narcissistiska drag, och skillnaden mellan dem verkar vara att de valt var sin ytterlighet av de narcissistiska positionerna självöverskattning och mindervärdes känslor. Den tredje typen av hustru Lorenz beskriver är ”lilla kycklingen” (Darvas 1981, enl Lorenz 1987), som är passiv, beroende och känner sig hjälplös och frustrerad. När hon inte längre kan förneka spelproblematiken, upplever hon svek, förödmjukelse, och chock (ibid).

Franklin & Thoms (1989) beskriver bland annat att hustrun kan vara fysiskt och psykiskt misshandlad, ha ett lika starkt förnekande som spelaren själv samt vara en möjliggörare för fortsatt spelande. Vidare kan hustrun bli oförmögen att hantera barnen och bli inkonsekvent mot dem (ibid). Moody (1990) påtalar dock att det finns skillnader för kvinnorna beroende på vilken generation de tillhör, och gör bedömningen att yngre kvinnor i större utsträckning är yrkesarbetande och mer självständiga. Jonsson (1994) påpekar att man i dessa beskrivningar om hustrun till en spelare har dragit slutsatser om hustruns personlighet utifrån hur hon hanterat situationen som uppkommit genom makens spelberoende. Han påpekar att man då delvis förbiser interaktionen mellan hustru och spelare, där spelarens personlighet och sätt att hävda sin rätt att spela också påverkar hustrun (Jonsson 1994). Det finns vidare bland forskarna en enighet i synen på relationen mellan spelaren och hustrun (ibid). En del av relationerna anses komplementära, där makarna strävar efter att tillfredsställa djupa mer eller mindre patologiska behov, och andra relationer bedöms ha spelberoendet som enda problem. Man anser det mindre vanligt att spelberoendet skapats av en problematisk relation (ibid).

Flera forskare skriver att hustrun ofta är uppväxt med en alkoholiserad förälder (Heineman, 1992, Lorenz 1987, Custer & Milt 1985, Franklin & Thoms 1989), en spelande förälder (Heineman 1992, Lorenz 1983 enligt Lorenz 1987, Franklin & Thoms 1989) eller med en förälder som var våldsam, känslomässigt störd eller frånvarande (Heineman 1992).

Jonsson (1994) påpekar dock att vi inte vet om dessa beskrivningar är representativa för hela populationen, då flera forskare inte jämfört med kontrollgrupper eller andra grupper.

2.5.2.1 Faser i anhörighetskapet

Flera forskare delar in anhörighetskapet i olika faser. Jag väljer här att redogöra för den av dem som jag finner mest tillämplig, Jonsson (1994), som delar in processen i faserna *förnekandefas*, *kampfas* och *förändringsfas*. I förnekandefasen är spelet helt eller delvis okänt för de anhöriga, som framför allt märker de ekonomiska konsekvenserna och att spelaren är upptagen av något. De anhöriga förstår att det är något som inte stämmer, att spelaren mår psykiskt dåligt och drar sig undan känslomässigt (ibid). Spelaren ljugar för de anhöriga. Konflikterna ökar. Till slut blir de anhöriga medvetna om att det är spel som är problemet. Då går de in i kampfasen, där de försöker förmå spelaren att sluta spela. Typiskt för denna fas är att spelaren blir avslöjad, de anhöriga reagerar med ilska och besvikelse och ställer krav/ultimatum, spelaren ger ett löfte om att bättra sig, det lugnar ner sig en tid, sedan sker ett nytt avslöjande osv (ibid). De anhöriga blir på olika sätt möjliggörare genom att ställa upp ekonomiskt för spelaren, genom att ljuga för att skydda honom etc. Till slut kommer förändringsfasen. Partnern kanske bestämmer sig för att lämna spelaren, eller kan spelaren ha "nått sin botten" i spelet och insett det ohållbara i att fortsätta spela och söker därför hjälp (ibid).

2.5.2.2 Hustruns mående

Franklin & Thoms (1989) beskriver att partnern på grund av situationen kan bli mindre välfungerande på arbetet. Kvinnans desperation när spelet fortsätter och den ekonomiska krisen förvärras, gör att hon ursäktar mannen och hittar på förklaringar för barnen till varför fadern är frånvarande eller inte ger någon föräldraomsorg. Hon kan bli känslomässigt utmattad eftersom spelet och de därtill relaterade lögnerna fortsätter och hon blir förvirrad, orolig och kan ha svårt att tänka klart (ibid). Kvinnan får ensam göra saker med barnen, till exempel hälsa på släktingar, men hon mår alltför psykiskt dåligt för att vilja träffa släkten (Custer & Milt 1985) och träffar inte vänner, antingen för att mannen är skyldig vännerna pengar som han inte kan betala tillbaka, eller för att det är för svårt för henne att umgås med

andra som inte har samma problem (Heineman 1992). Kvinnan kan till slut också känna vrede, panik, hopplöshet och hjälplöshet, och hon kan nyttja alkohol och tabletter, fundera på skilsmässa, lida av depression och i extremfall överväga självmord (Franklin & Thoms 1989). Vidare kan hon enligt Lorenz (1987) få diverse somatiska åkommor, som t ex konstant huvudvärk, oro, hjärklappning eller magproblem.

2.5.2.3 Den manlige partnern

I de fall spelaren är en kvinna, tenderar mannen till spelaren att vara mindre villig att hjälpa kvinnan och mindre tolerant för hennes upprepade försök att sluta spela och verkar sätta gränser tidigare i spelandet (Lorenz 1987, Moody 1990).

2.5.3 Barnen

Alla forskare vars böcker och artiklar jag tagit del av, ger överensstämmande och/eller överlappande beskrivningar av hur det är att vara barn till en spelare. De flesta förutsätter att det är fadern som är spelaren. Vidare beskriver alla utom Jonsson (1994) att barnen till spelaren växer upp i familj med båda föräldrarna. Ingenstans beskrivs hur barnen till en ensamstående spelande förälder har det.

2.5.3.1 Barnen hårdast drabbade

Valerie Lorenz beskriver de spelberoendes barn så här: "The children of the pathological gambler are probably the most victimized by the illness." (Lorenz 1987 s 83). Detta översätter jag med: "Barnen till den spelberoende är förmodligen de som blir de största offren i sjukdomen." Vanligtvis är de underåriga, emotionellt och ekonomiskt är de beroende av spelaren, och det är barnen som är mest hjälplösa. De får uppleva gräl, anklagelser och motanklagelser, ursäkter, brutna löften, förolämpningar, lögner och slagsmål (Lorenz 1987). Barnens situation påverkas i hög grad av hur omfattande föräldrarnas spelberoende är, hur väl föräldrarna kan fylla sin föräldrafunktion samt hur konfliktfylld och spänd situationen är hemma (Jonsson 1994). Ju mer spel och ju mer frånvarande förälder, desto sämre är det generellt för barnen (ibid). Jonsson understryker att det inte verkar vara ovanligt med spelare som fortsätter vara fungerande som förälder under spelarkarriären (ibid).

Spelarens engagemang och intresse för barnen växlar, och när han förlorar absorberas han alltmer av spelandet (Custer & Milt 1985). Barnen skadas djupt av detta. De blir förvirrade när de ignoreras, och blir upprörda när han inte bara försummar dem utan också skäller på,

visar bort och slår dem (ibid). Som tidigare nämnts är modern i en del fall inte längre förmögen att möta barnens behov (Custer & Milt 1985, Lorenz, 1987). Barnen tvingas stänga in känslorna eftersom de inte har någon förälder att gå till (Custer & Milt, 1985).

2.5.3.2 Svikna löften

Precis som i vilken missbrukarfamilj som helst, har dessa barn upplevt en lång rad besvikelser, där föräldern lovat att exempelvis komma till matchen eller födelsedagspartyt och sedan uteblivit, vilket lett till att barnen slutat tro på vad de lovats (Franklin & Thoms 1989). Barnen upplever ofta att spelaren är frånvarande hemifrån (Jonsson 1994). Det är vanligt att spelaren "lånar" barnets sparpengar (ibid). Relationen till den icke-spelande föräldern och syskonen tenderar att bli viktigare än annars, och den icke-spelande föräldern kan komma att stå för trygghet och pålitlighet för barnet (ibid). Barnen kan få ta större ansvar än vad som är brukligt för åldern (ibid).

2.5.3.3 Allianser ur barnens perspektiv

I ett försök att kontrollera mannens spelande, gör modern ofta barnen till sina allierade (Franklin & Thoms 1989). Barnen kan då komma att ta ställning mellan föräldrarna i konflikter, och även pressa fadern att inte spela (Franklin & Thoms 1989, Custer & Milt 1985). Förutom att detta ökar avstånden i familjen (Franklin & Thoms 1989), är sådana allianser ohälsosamma för barnen (Custer & Milt 1985). En allians blir en tung känslomässig börda, som på sikt kommer att skapa skuld känslor över att ha vänt sig ifrån den ene föräldern och i allvarliga fall kan detta leda till att barnet utvecklar en emotionell, beteendemässig eller psykosomatisk störning (ibid).

2.5.3.4 Uppvisade symtom och känslomässiga konsekvenser

Såväl Lorenz (1987) som Franklin & Thoms (1989) beskriver att barn i ett dåligt hemklimat får svårt att utveckla sunda relationer och svårt att lära sig att hantera svårigheter i livet. Barnen kan känna en underliggande rädsla för att bli övergivna, vilket leder dem till att förneka spelandet (Franklin & Thoms). Forskarna beskriver entydigt att barnen kan uppvisa olika symtom och reaktioner. Små barn kan exempelvis bli gnälliga och besvärliga, få mat- och sömnproblem och nedsatt motståndskraft mot sjukdomar samt få skolproblem (Custer & Milt 1985). Äldre barn kan, förutom ovanstående, uppvisa en rad olika symtom och beteenden. Den mest heltäckande beskrivningen av barn till spelberoende har jag funnit hos Franklin & Thoms (1989), och väljer därför att referera denna i stycket nedan.

Franklin & Thoms framhåller att många barn i spelarfamiljer upplever svåra rollkonflikter. Några har rollen av familjens syndabock, andra blir medelpunkten eller familjemaskotar, vissa blir fredsmäklare och andra blir överansvarstagande. Barnen känner sig ofta ansvariga för det känslomässiga klimatet hemma (ibid). De har inget sätt att påverka familjesystemet, och börjar bli utåtagerande för att ge uttryck för sina konfliktfyllda känslor. Utåtagerandet kan till exempel yttra sig som över- eller underprestationer i skolan, alkohol- eller drogbruk eller eget spelande (ibid). Barnen kan vidare uppvisa tendenser till ett överätande, vara sexuellt promiskuösa eller isolera sig. De kan vara deprimerade eller arga, och ibland projicera detta på jämnåriga (ibid). De kan uppvisa torftiga sociala färdigheter och förneka spelandet. Det finns också beskrivningar hos Franklin & Thoms (1989) om att dessa barn kan ha en genomgående känsla av att vara besviken, en känsla av att vara speciella eller ständigt leta efter positiv feedback från spelföräldern. De kan känna övergivenhet, söka andra vuxna som rollmodeller och tänka att de inte vill bli som den spelande föräldern (Franklin & Thoms 1989).

Som tillägg till ovanstående, beskriver Lorenz (1987) att dessa barn kan utveckla psykosomatiska åkommor såsom huvudvärk och magproblem. Lorenz är vidare av uppfattningen att dessa barn löper större risk att få problem senare i livet (ibid).

Jacobs (1989a) har genomfört en studie med slumpmässigt urval bland studenter i high school i USA. Studenterna fick själva skatta om deras föräldrar hade spelproblem eller inte. Studien visade att barn till problemspelare eller spelberoende i högre utsträckning än andra rökte, drack alkohol, använde droger, hade högre nivåer av överätande och fler spelrelaterade problem än andra (ibid). De uppgav i högre utsträckning än andra att de hade en olycklig tonårstid och att de konstant försökte motstå en önskan att vilja dricka, använda droger eller äta (ibid). Utan undantag uppgav dessa barn i högre utsträckning ängslan och depressivitet än de övriga i studien (ibid). Tolv procent av de som var barn till spelare tillstod att de försökt begå självmord, jämfört med sex procent av dem som inte hade spelande föräldrar. Resultaten visar att det finns ett samband mellan förälders spelande och risken att utveckla dysfunktionella beteenden hos barnen. Jacob sammanfattar att dessa barn i större utsträckning än andra deltog i hälsovådliga beteenden, samtidigt som de hade ett mönster av bristfälliga stresshanteringsförmågor och sämre copingmöjligheter. Jacobs slutsats är att utan tidig och kompetent ingripande, kommer barnen att ha sämre förutsättningar än andra att lösa de

problem de möter i livet, och löper större risk att själva utveckla ett dysfunktionellt beteende med någon slags beroende (ibid).

Även Leiseur och Rotschild (1989) har genomfört en undersökning, och då på barn till Gamblers Anonymous-medlemmar, där de jämförde barn i multiproblemfamiljer med barn i familjer där enbart spelandet var ett problem. Barnen i multiproblemfamiljer uppgav att de mår sämre än barnen till ”rena spelare”. Båda grupperna uppgav dock i högre grad än i Jacobs’ (1989) studie att de hade en olycklig barndom, kände behov av bekräftelse och kände osäkerhet och nedstämdhet. Även denna studie visade hög procent av självmordsförsök, tretton procent hos barnen till rena spelare, sex procent hos barnen i multiproblemfamiljer (Leiseur och Rotschild 1989). Barnen tillfrågades om sina känslor för spelandet. Övervägande delen uppgav att de kände sig eller hade känt sig arga, ledsna, sårade, deprimerade, förvirrade. Nästan hälften uppgav att de kände eller hade känt hat och hjälplöshet. De uppgav bland annat också, fast i mindre omfattning, att de kände medlidande, skam, övergivenhet och skuld (ibid).

2.5.3.5 En australiensisk, kvalitativ studie om barnen

Darbyshire et al (2001) har genomfört en kvalitativ forskning på femton 15 australiensiska barn till spelberoende, i avsikt att djupare förstå dessa barns upplevelser. Då jag bedömde denna studie som mycket relevant för min uppsats, återges den detaljerat nedan.

Författarna menar att det mest framträdande draget utifrån studien, var genomträngande förlust. Barnen hade en känsla av förlust som omfattade både fysiska och existentiella aspekter av deras liv, även i relationen till sina föräldrar, tilltro, säkerhet, känsla av ”hemma” och materiella saker (ibid). En enligt författarna potentiellt förvärrande faktor för barnen, är att ett ökande antal kvinnor utvecklar spelproblem, något som relateras till ökad tillgänglighet på elektroniska spelmaskiner, eftersom kvinnor i Australien föredrar dessa framför casinon. Detta är viktigt i en australiensisk kontext, eftersom kvinnorna generellt är barnens primära vårdgivare. Studien föreföll dock visa lite skillnad på barnens upplevelse och omfattning av förlust, relaterad till om det var modern eller fadern som hade spelproblem (ibid).

Känslan av att förlora föräldern beskrevs som ett resultat av spelandet, då föräldern frekvent var borta hemifrån, ibland dagar i sträck utan att familjen visste var föräldern var. Äldre syskon fick då ta hand om de yngre syskonen (ibid). Barn beskrev hur föräldern gått sin väg

utan att tala om vart hon skulle eller när hon återkom. Barnen plågades ofta av att vara mitt i kampen när spelföräldern gick hemifrån och försökte också hindra föräldern att gå. För några barn var det svårt att bära att föräldern lämnade hemmet ofta och oförutsägbart, och de uttryckte klart att det var en tydlig förlust (ibid). Barnen förmedlade också en känsla av existentiell föräldraförlust, att föräldern inte längre ”fanns där för dem”. Upplevelsen av att föräldern inte längre älskade dem utan att spelandet hade högsta prioritet var signifikant, och detta var särskilt svårt för barnen att hantera (ibid).

Flera barn beskrev hur föräldern förändrades från att vara en vanlig förälder till någon de knappt kände igen, någon som hade lite tid för dem, inte verkade bry sig om dem, någon de inte kunde prata med om viktiga saker, och som uppträdde som om spelandet var mer viktigt än barnen (ibid). De skildrade vidare att föräldern genomgått en märkbar förändring och blivit svekfull, opålitlig, oansvarig, irrationell, ointresserad, självisk och sur och slog dem utan anledning. Några barn noterade också att föräldern rökte mer, drack mer kaffe eller sov mer på dagtid (ibid). Barnen återgav en kaotisk och instabil omgivning där tidigare regelbundna mönster ersatts av ökad nedstämdhet, oförutsägbarhet, inkonsekvens, irritation och spänning hos föräldern. De beskrev även att de förlorat tron på föräldrarnas pålitlighet (ibid).

Att ha en förälder med en allvarlig spelproblematik gjorde att barnen fick leva med andra regler och förväntningar (ibid). Barnen beskrev hur spelföräldrarnas beteende tvingade fram en omvärdering av relationen. De förklarade att de fortfarande älskade föräldern men inte längre litade på denne. Tidigare tillit hade brutits genom föräldrarnas frånvaro, svikna löften och lögnen för att skaffa pengar till spel eller för att förklara pengars försvinnande (ibid).

Några barn upplevde också att spelandet splittrade såväl familjen som den utökade familjen, det vill säga far- och morföräldrar, föräldrarnas syskon samt barnens kusiner. Tidigare viktiga kontakter med dessa släktingar försämrades eller upphörde (ibid).

En annan signifikant förlust var att barnen upplevde att de förlorat hoppet om framtiden. De hade lite eller ingen övertygelse om att föräldern skulle förändras till det bättre och många uttryckte att föräldern inte heller ville förändras (ibid).

Utöver upplevelsen av genomträngande förlust som beskrivits ovan, upplevde majoriteten av deltagarna även konkreta förluster av till exempel pengar, hem, semestrar och även viktig

skolgång (ibid). Något barn stannade hemma från skolan för att vaka över föräldern och avråda denne från att spela, några barn beskrev koncentrationssvårigheter i skolan (ibid).

För de flesta fanns ett starkt samband mellan spelande och avsaknad av pengar. Situationen dessa barn beskrev, var långt värre än när vanliga familjer ”drar åt svångremmen” (ibid). Det fanns mindre pengar till extrasaker, ibland inte ens till nödvändigheter, de kunde inte följa med på skolresor etc. Kanske den mest smärtsamma aspekten av finansiell förlust var när spelföräldern stulit eller ”lånat” pengar från barnens konton (ibid). När en förälder har spelproblem, blir alla tillgängliga pengar potentiella spelinsatser. Det fanns familjer där spelandet konsumerade matpengar och där vissa barn ofta endast fick smörgåsar och flingor att äta, andra fick gå till sängs hungriga (ibid). Dessa barn kan, enligt författarna, sägas ha förlorat innebörden av att ha ett hem i dess metafor av säkerhet, trygghet och tillhörighet. Hem associeras ofta med säkerhet, värme, tröst, familj, och frånvaro av oro och ångslan. Barnen i spelarfamiljer kan därför sägas vara ”hemlösa” långt innan bostaden förlorats. Några barn förlorade också bokstavligen sina hem när spelandet ledde till vräkning p g a obetalda hyror/amorteringar, eller när spelandet föranledde föräldrarnas skilsmässa så att barnen fick flytta (ibid).

Författarna anser att dessa barn och ungdomar redogör för vittomfattande upplevelser av förlust. De upplever att de förlorat föräldern såväl existentiellt som fysiskt (ibid). När förälderns fokus flyttades mot spelandet, förlorade barnen känslan av att vara älskade och värderade, förlorade känslan av att bli omhändertagen och förlorade vissheten om att vara förälderns högsta prioritet. För några barn har också själva barndomen förlorats. Dessa barn fick axla ansvar och sådant som skulle ha varit vuxnas och föräldrars uppgift (ibid). Det är t ex rimligt att ett äldre syskon ibland ser efter ett yngre, men annorlunda att känna sig helt ansvarig för syskonet. Författarna anser att barnets upplevelser av hot mot hela deras välbefinnande har en omfattning som gör att förälderns spelberoende nu måste anses vara ett signifikant barnhälsoproblem såväl som ett socialt problem (ibid).

3. COPING

Jag har valt att applicera copingstrategi på min studie. Dels utifrån att de intervjuade har berättat om olika sätt att hantera svåra händelser, och dels utifrån att intervjupersonerna givit mig intrycket att de också så konstruktivt som möjligt försöker hantera sina liv som vuxna.

3.1 Copingens definition och process

Coping är ett begrepp som används i många olika sammanhang. Det finns ett flertal variationer på hur forskare definierar coping och kategoriserar denna. Det har dock blivit vanligt att på svenska använda begreppet coping som ett samlingsnamn på problemhantering eller utvecklandet av anpassningsstrategier (Claezon 1996). Coping som anpassningsstrategi behöver inte innebära att konsekvenserna är framgångsrika, men oftast används begreppet för att beskriva ett konstruktivt sätt att bete sig på, för att göra det bästa möjliga av svåra eller traumatiska situationer (Lazarus 1991, ref i Claezon 1996). Vad som är konstruktiv coping i ett sammanhang kan vara ineffektivt eller olämpligt i ett annat sammanhang (Eisenberg et al 1997). Copingforskningen har också numera, istället för som tidigare ha fokus på större, sällan förekommande extrema stresshändelser, skiftat fokus till vardagslivets stressorer (Sandler et al 1997).

Definitionen på coping har varierat med olika teorier. Den mest framstående definitionen av coping, en definition som många författare refererar till, har givits av Lazarus och Folkman (1984 s 141), som definierar coping som ”constantly changing cognitive and behavioral efforts to manage specific external and/or internal demands that are appraised as taxing or exceeding the resources of the person”. Detta översätter jag med: ”Processen att hantera yttre och inre krav som upplevs som betungande eller som överskrider en persons resurser.” Ur detta perspektiv ses coping som avsiktlig och i syfte att hantera det uppkomna hotet och/eller för att förändra situationen.

En copingprocess kan sägas bestå av flera delmoment. Processen inleds med att individen i interaktion med omgivningen möter ogynnsamma händelser – *stressorer* - , tolkar dessa händelser som hotande för deras välbefinnande – *bedömning* - och använder *copingstrategier och sociala resurser* för att hantera deras påverkan och/eller försöka ändra situationen (Lazarus & Folkman 1984, Sandler et al 1997). Coping fokuserar alltså på hur individen responderar när denne gjort en bedömning av att en situation är hotande (Sandler et al 1997). Bearbetningen sker över tid och resulterar i förändringar i individens övertygelser, inverkan, uppträdande och sätt att ge sig i kast med framtida stressiga situationer (ibid). Processen förändrar i en del fall också omgivningen till att öka eller minska exponeringen för ytterligare stressorer (ibid).

3.2 Kategoriseringar av coping

Lazarus & Folkman (1984) delar in coping i *problemfokuserad coping* och *känslfokuserad coping*. Problemfokuserad coping handlar om att förändra den problematiska situationen, det vill säga påverka omgivningen, och känslfokuserad coping om att hantera eller minska den känslomässiga stressen (ibid). Eisenberg et al (1997) vill till den traditionella copingen lägga till *känslreglering*. Generellt sett råder det överensstämmelse om att problemfokuserad coping fungerar bättre där individen har en del kontroll över situationen, medan känslfokuserad coping kan vara mer effektiv och mindre frustrerande i sammanhang där individen inte kan påverka eller kontrollera. (Eisenberg et al 1997, Sandler et al 1997, Folkman & Lazarus 1984). Ingen copingmodell är optimal i alla situationer och flexibilitet är nödvändig för optimal anpassning, men det verkar ändå som om några slag av coping ofta är mer effektiva och konstruktiva än andra till att reducera stress (Eisenberg et al 1997). Planlagd problemlösning och att använda sig av uppmärksamhetsstrategier verkar generellt vara effektiva sätt att hantera stress, medan aggressiv respons i det långa loppet verkar vara ineffektivt och ibland till och med förvärrar stressen (ibid).

Sandler et al (1997) urskiljer tre olika copingvariabler: copingresurser, copingstilar, och copingansträngningar eller copingstrategier. Copingresurser avser individens personliga karaktärsdrag som påverkar hur individen hanterar olika situationer och inkluderar temperament och andra personliga egenskaper, (tron på sig själva och omvärlden, t ex självaktning optimism mm) och deras förmågor (till exempel kunskap om problemlösande tekniker). Copingstilar hänvisar till generella sätt människor i allmänhet använder för att hantera stressorer, som t ex bortträngning och avtrubning (ibid). Copingstrategier fortsätter över tid och kan ändras som svar på situationens ändrade krav, t ex att fråga om hjälp, tänka på alternativa handlingssätt, vägra tänka på problemen och så vidare.

Sandler et al (1997) beskriver att en annan forskare (Adler et al 1996, ref i Sandler et al 1997) föreslagit fyra copingdimensioner, bestående av aktiv coping, undvikande, förströelse och att söka stöd. I denna modell inkluderar aktiv coping både känslfokuserade strategier, exempelvis positivt tänkande, och problemfokuserade strategier som till exempel kognitiva beslut och direkt handling. Förströelsestrategier som att lyssna på musik eller fysisk aktivitet skiljs från kognitiva ansträngningar att pressa bort tankar om situationen, där det senare betecknas som undvikande (ibid). Sandler et al (1997) menar att empiriska bevis kring resultatet av förströelsestrategier och stödsökning inte varit överensstämmande. Exempelvis

har någon forskare funnit signifikanta samband mellan stödsökning och barnets anpassning, medan någon annan forskare inte funnit detta samband (ibid). Detta kan tolkas som att förströelsestrategier varit lämpliga i vissa sammanhang men inte i andra. Vidare kan det vara viktigt hos vem eller vilka individen söker stöd, och i vilken grad dessa individer kan sägas ha en god anpassning i sina liv och till det omgivande samhället.

3.3 Forskning om individens coping

Misshandel och dålig behandling har visat sig ha genomträngande negativ påverkan på utvecklingen hos barn (Haugaard et al 1997). En del misshandlade barn blir deprimerade och drar sig undan sociala kontakter, andra blir aggressiva och avvisas av jämnåriga och vuxna (ibid). Dessa familjer där misshandel och/eller dålig behandling sker är ofta olika från andra familjer även på andra sätt, där kan exempelvis finnas mindre omsorg om barnens välbefinnande eller drogbruk (ibid). Om misshandel eller dålig omvårdnad är orsaken till de negativa konsekvenserna man kan se hos barnen, är det tillräckligt att göra ansträngningar för att få slut på misshandeln eller den dåliga omvårdnaden, men om detta endast är en liten del jämfört med andra omständigheter i familjen, behövs ytterligare insatser (ibid). Några av dessa barn visar lite eller ingen uppenbar påverkan av sina upplevelser (ibid). Haugaard et al (1997) menar att eftersom vi saknar forskning över tid på dessa barn, är det oklart om de i större utsträckning än andra barn kommer att utveckla emotionella eller beteendemässiga svårigheter senare.

Chassin et al (1997) beskriver att en av de få studier som gjorts avseende att bedöma coping av barn till alkoholister, gjordes av Clair och Genest 1987, som då studerade collegestudenter. Resultaten visade att barnen till alkoholister var mest benägna att se problemen i sina familjer som oföränderliga eller som att problemen krävde acceptans (ibid). Barn till alkoholister var mer benägna att använda emotionsfokuserad coping än problemfokuserad coping och även mer benägna att använda undvikandestrategier som att exempelvis sova, dricka, röka eller äta (ibid). Dessa data analyserades dock inte på ett sådant sätt att det kunde hjälpa till att bestämma om problemfokuserad coping var det bästa vid en förälders alkoholism och studien hade också begränsad generaliserbarhet (ibid).

3.4 Individens anpassning

Hur individen påverkas av svåra levnadsmständigheter och anpassar sig till dem, beror alltså på den miljö eller stress som individen utsätts för, vilka copingvariabler individen har och

vilket socialt stöd som finns att tillgå (Sandler et al 1997, Claezon 1996). Omfattande forskning på effekterna av stressiga situationer på barn och tonåringar har fokuserat på att identifiera faktorer som bidrar till återhämtningsförmåga (Sandler et al 1997), något som definieras som att åstadkomma positiva utvecklande resultat i "ansiktet på motgångar". De faktorer som positivt bidrar till återhämtning är det individuella barnets förmåga, relationer till primära vårdgivare, och socialt stöd (Sandler et al 1997, Claezon 1996). Socialt stöd beskrivs som viktigt för att kunna utforma eller förstärka coping, erbjuda ett sammanhang som stödjer effektiv coping, och hjälpa till med resurser (Sandler et al 1997).

3.5 En studie om anpassning

Werner & Smith (1992) har gjort en studie på den hawaiianska ön Kauai, där man följt 505 kvinnor och män, födda 1955 på ön, från födelsen till cirka trettiofå års ålder. Trettio procent av barnen, var så kallade högriskbarn och föddes under så pass ofördelaktiga förhållanden att dessa förhindrade en gynnsam utveckling, som exempelvis stress under nyföddhetsperioden, fattigdom, splittring av familjen eller psykiska störningar hos föräldrarna (ibid). Var tredje högriskbarn hade vid arton års ålder utvecklats till en kompetent och trygg vuxen (ibid). Syftet med undersökningen var att spåra bestående effekter av barndomstrauman hos vuxna, men också att identifiera och kartlägga de långsiktiga verkningarna av skyddsfaktorer samt analysera vilka processer som gjorde att barnen kunde utvecklas till välanpassade vuxna (ibid).

Av studien framgår att Werner & Smith (1992) fann fem skyddsfaktorer som de ansåg hade hjälpt barnen att utvecklas positivt i livet. Dessa var en personlig läggning som hjälpte barnet att väcka positiva reaktioner hos vårdgivarna, förmåga och vilja att använda de anlag de hade för att till exempel planera studier, en positiv självkänsla genom vårdgivarnas omsorgsfulla attityd, andra känslomässigt stödjande vuxna som gav barnen tillförsikt samt möjligheter till positiva förändringar vid övergångar i livet exempelvis vid övergången skola-arbete eller ensamstående-gift, vilket kunde ge en stor del av högriskbarnen en andra chans att komma in i ett vanligt vuxenliv (ibid).

Nedan beskriver jag hur dessa barn enligt Werner & Smith (1992) hade det som vuxna. De motståndskraftiga barnen vidareutbildade sig i hög grad och arbetslösheten i gruppen var lägre än det nationella genomsnittet. De allra flesta hanterade konflikter med föräldrarna genom att dra sig undan och distansera sig. Som vuxna hade dessa barn vänner och ofta bättre relationer till sina syskon än de jämnåriga i den andra undersökta gruppen. Enligt officiell dokumentation höll de sig inom lagens ramar. De kännetecknades vidare som vuxna av

kompetens och handlingskraft och en stark personlig övertygelse. De hade bra arbeten, stöd från partnern och givande kärleksförhållanden med få undantag. De hade behov av att distansera sig från sin ursprungsfamilj. De hade stark medkänsla och var optimistiska (ibid).

3.6 Vad är en god anpassning?

Clæzon (1996, s 88) har ställt upp vissa kriterier för en god anpassning, vilka hon uppger att hon hämtat från en föreläsning av Emily Werner 1993:

- förmåga till goda relationer med föräldrar, syskon och vänner
- förmåga till goda intima parrelationer
- förmåga att ta hand om sina barn på ett adekvat sätt
- självkänsla, att acceptera sig själv
- klarat skola/arbete på ett tillfredsställande sätt
- någon form av utbildning
- ej vara kriminell
- ej ha behov av frekvent psykiatrisk vård
- ej vara missbrukare.

4. REDOVISNING AV MIN STUDIE

Familjer med en spelberoende förälder kan på ytan se helt normala ut. Människor som inte känner till föräldrarnas missbruk och som inte har stor insyn i familjen kan tro att allt är som för andra barn. Men i själva verket har föräldrarnas spelberoende stor inverkan på barnens uppväxt och även på deras vuxenliv. I min fortsatta text skall jag belysa detta.

4.1 Presentation av intervjupersonerna

Jag har gjort nio kvalitativa intervjuer med numera vuxna barn till spelberoende. Fyra är kvinnor och fem är män. Det är tre mödrar och två fäder som omnämns som spelberoende. En moder spelar fortfarande. En fader har inte genomgått någon behandling för sitt beroende, men går på möten på den lokala Spelberoendeföreningen på orten för att undvika att spela. De tre övriga föräldrarna har genomgått behandling på Kolmårdens behandlingshem för spelberoende och är idag spelfria. Det bör nämnas att fyra av nio intervjuade har eller har haft någon form av samtalskontakt eller behandling, bland annat för att bearbeta uppväxten med en spelberoende förälder. Som jag nämnt i etikavsnittet, skyddas de intervjuades identiteter. Alla namn är därför fingerade och det anges inte vilka som är syskon med varandra. För att

förstärka anonymiteten ytterligare, används inte namn i den löpande texten, men för att det ändå bli personligt används fingerade namn vid citat.

Måns 18 år uppväxt med syskon och ensamstående moder, och bor fortfarande med modern. Modern spelade bingo och utvecklade ett spelberoende, tillsammans med ett alkoholberoende, när han var i tonåren. Så vitt han vet begick hon inte några kriminella handlingar för att kunna spela. Modern är numera spelfri sedan något år, men dricker fortfarande alkohol, dock mindre än tidigare. Hans fader är alkoholiserad. Måns och fadern ses ibland. Måns är studerande.

Magnus 18 år bodde till ettårsåldern med båda föräldrarna, som då separerade. Sedan dess har han bott med modern och syskon, vilket han fortfarande gör. Hans moder har genomgått sluten behandling för sitt spelberoende och är nu spelfri sedan något år, så vitt han vet. Han berättar att han haft ett par ”plastfarsor” under kortare tid. Modern har yrkesutbildning och ett bra arbete, men alla pengar gick tidigare till spel. Magnus är studerande.

Anna 19 år har växt upp med båda föräldrarna och syskonen och bor kvar i föräldrahemmet. Föräldrarna är småföretagare. Hon tror att modern blev spelberoende när Anna själv gick i sexan-sjuan. Modern har företrädesvis spelat på spelmaskiner, men även lite på hästar. Hon spelade nästan varje dag. Modern har stulit pengar och saker från släktingar för att finansiera spelandet, men inte polisanmälts. Modern har genomgått behandling och är numera spelfri sedan några år. Anna har ingen sysselsättning i nuläget.

Agneta 31 år. Agneta har växt upp med en ensamstående moder och syskon. Modern har spelat bingo så länge Agneta kan minnas, men spelandet accelererade då Agneta var i tonåren och modern blev sambo med en man som också spelade. Modern spelar fortfarande. Modern uppger för Agneta att hon är sjukskriven, men Agneta vet att hon inte har kvar sin anställning. Modern har bland annat stulit pengar från en släkting för att kunna spela, men inte blivit polisanmäld. Agneta har endast liten kontakt med sin fader. Hon bor nu med man och barn och är föräldraledig.

Mikael 35 år. Uppväxt med båda föräldrarna och syskon. Fadern var dubbelarbetande och familjen ägde dessutom en spelbutik. Familjen hade god ekonomi. Mikael beskriver sin uppväxt som bra och trygg. Mikael upptäckte att faderns spelande gick överstyr något år efter att föräldrarna startat en spelbutik och fadern hade obegränsad möjlighet att spela. Fadern

spelade mycket på hästar. Han tog pengar från spelbutikens kassa för att finansiera sitt spelande, och begick urkundsförfalskningar avseende checkkrediter för att täcka detta. Detta har familjen inte polisanmält. Fadern ertappades även för stöld på en arbetsplats där han var anställd. Detta ledde till att han miste detta arbete och dömdes i tingsrätt. Familjen har numera sålt spelbutiken. Fadern har inte genomgått behandling men går på möten på den lokala Spelberoendeföreningen. Mikael vet att fadern tar återfall i spelandet ibland. Mikael har varit sjukskriven, går nu på arbetsrehabilitering och skall inom kort återgå i vanligt arbete.

Annika 36 år. Hon växte först upp tillsammans med båda föräldrarna och syskon. Fadern var alkoholiserad och familjen flyttade mycket. Hon beskriver dessa första år som turbulenta, med våld och alkoholmissbruk. Fadern lämnade familjen då hon började skolan och modern gifte om sig något år senare. Hon växte därefter upp med modern, styvfadern och med både hel- och halvsyskon. Annika vet att modern spelat åtminstone sedan hon själv var i sjuårsåldern, men tror att det blev ett problem först några år senare. Modern har spelat olika slags spel, men främst bingo och spelmaskiner. Modern har bland annat begått stölder för att kunna spela, men inte polisanmälts. Modern är nu spelfri sedan några år. Annika har tidigare arbetat men är nu sjukskriven för utbrändhet.

Anette 36 år växte först upp med syskon och båda sina föräldrar, som separerade då hon var cirka åtta år. Modern valde att skilja sig, enligt Anette dels av ekonomiska skäl och dels för att fadern inte förmådde ta hand om barnen utan bara spelade. Efter skilsmässan varierade Anettes och faderns kontakt, periodvis träffades de regelbundet, andra perioder inte. Fadern har varit spelberoende så länge Anette kan minnas. Fadern spelade bingo, poker och även på trav, och detta ledde till att han begick kriminella handlingar såsom stölder, bedrägerier, bankrån m m och avtjänade ett flertal fängelsestraff. Fadern är numera spelfri sedan ganska många år. Anette bor nu med man och barn och är hemarbetande.

Mats 40 år. Har växt upp först med båda föräldrarna och syskon, därefter från elva års ålder med modern och styvfadern. Han beskriver en familj med stora problem. Modern har varit spelberoende under många år, han kan inte riktigt säga när hon började spela men vet säkert att hon spelade mycket från att han var åtta-nio år. Modern har spelat bingo, på enarmade banditer och på trav. Modern har bland annat stulit för att kunna spela, men familjen har inte polisanmält utan valt att lösa det på annat sätt. Modern är nu sedan några år spelfri. Mats har familj och arbetar idag.

Martin 42 år Uppväxt med syskon och båda föräldrarna fram till fjorton års ålder, då han flyttade hem till sin dåvarande flickvän och senare skaffade lägenhet med henne. Han beskriver uppväxten som väldigt stökig och oförutsägbar. Dessutom flyttade familjen ständigt, vilket ledde till att han till slut inte orkade försöka skaffa sig kompisar när familjen åter flyttat. Martin kände ett utanförskap på grund av familjens situation. Martin säger att modern spelat så länge han kan minnas, och att detta successivt utvecklades till att bli ett beroende. Modern har bland annat begått stölder för att kunna spela, men inte polisanmälts. Modern är nu spelfri sedan några år. Martin lever med sin familj och arbetar idag.

4.2 Att växa upp med en spelberoende förälder

Generellt kan sägas att vardagen har haft vissa gemensamma teman för alla intervjuade. Det kan också sägas att deras uppväxt i vissa delar skiljer sig från varandra, avhängigt av familjens totala situation, och av om det funnits andra problem i familjen utöver föräldrarnas spelberoende eller inte. Deras uppväxt har också skilt sig åt beroende på om de växt upp med en ensamstående förälder som spelat, eller om den andre föräldern funnits med i vardagen och kunnat ge något stöd. Av nio intervjuade, uppger endast två att de haft stöd från den icke-spelande föräldern. Några har levt med en ensamstående spelande förälder och inte haft någon särskilt tät relation med den andre föräldern. Några har under delar av uppväxten växt upp med en förälder och en styvförälder, men inte haft en nära relation med styvföräldern. Jag vill också nämna att barnen har hanterat situationen olika. Det har också funnits skillnader mellan de olika föräldrarnas spelande. Jag inleder med att försöka beskriva hur vardagen sett ut för intervjupersonerna och börjar med att beskriva föräldern och dennes spelande.

4.2.1 Föräldern och dennes spelande

Intervjupersonerna har varit i olika åldrar då föräldern utvecklat ett spelberoende. Alla nio intervjuade berättar att föräldern spelat så långt de kan minnas eller från deras tidiga skolår. Syskon kan nu i efterhand ha olika uppfattning om när det egentliga spelberoendet utvecklades. Dessa skillnader ses som förklarliga utifrån ålder, plats i syskonskaran etc. Föräldern har alltså spelat under många år, även om det inte från början varit ett utvecklat beroende. Precis som i andra missbruk, har beroendet ofta kommit smygande. Alla tre mödrarna som omnämns i studien har, enligt de intervjuade, haft bingo som sitt spel, varav en av dem dessutom spelat ännu mer på enarmade banditer, spelmaskiner, trisslotter och lite på hästar. En fader har spelat bingo och poker och lite på trav, den andre företrädesvis på trav.

Enligt intervjupersonerna, förekommer det i tre spelföräldrars släkter ganska mycket spelande och hos vissa släktingar även en problematisk alkoholkonsumtion.

Sju av nio intervjupersoner ser tänkbara orsaker till föräldrarnas spelande. En moder beskrivs ha utvecklat ett spelberoende som konsekvens av en fyrtioårskris i kombination med hårt arbete. En fader beskrivs ha introducerats i spelandet som artonåring av sin mor, som han fick skjutsa till olika bingohallar, vilket ledde till att han själv började spela. Fadern var därmed spelberoende under barnens hela uppväxt, men den intervjuades uppfattning är att spelandet ökade under senare delen hennes barndomen. Den fader som utvecklade ett spelberoende då familjen köpt en spelbutik, obehindrat kunde spela så fort han inte hade kunder i butiken. Han spelade exempelvis upp lotteriintäkter som skulle ha skickats till spelarrangören. Två föräldrar omnämns ha haft en svår uppväxt själva.

I studien framgår att det är mycket vanligt att föräldern begått olagliga handlingar för att få pengar till spel. Enligt intervjupersonernas berättelser, har fyra av fem spelföräldrar begått kriminella handlingar. Dessa kriminella handlingar har sett olika ut. Den ene fadern har begått stöld. Den andre har begått förskingring, stölder, bedrägerier och bankrån och har avtjänat ett flertal fängelsestraff för dessa brott. De mödrar som begått kriminella handlingar, har bland annat stulit eller "lånat" pengar från släktingars bankkonton, pantsatt andras ägodelar så att dessa sålts på auktion och liknande. Mödrarna har inte blivit polisanmälda, då de drabbade inte förmått detta utan valt att försöka lösa situationen på andra sätt istället.

Genomgående har alla spelande föräldrar som omnämns i studien spelat för långt större summor än de haft råd med, oavsett familjens inkomster och ekonomiska situation i övrigt. Inkomsterna har inte, oavsett deras storlek, kunnat tillfredsställa spelbehovet. Alla föräldrar som omtalas i studien har spelat upp pengar som var avsedda för andra ändamål, till exempel den andre föräldrarnas lön, barnbidraget eller pengar som skulle ha gått till mat eller hyra. Två intervjuade beskriver att spelandet lett till hyresskulder och avhysning för föräldern. Den spelande föräldern har dessutom antingen lånat pengar av släktingar eller begått kriminella handlingar för att finansiera spelandet - eller båda delar. Ett par intervjupersoner berättar att spelaren "vaktat brevbäraren" för att själva kunna ta emot utbetalningsavier eller kunna gömma undan kravbrev och betalningspåminnelser. Ett yngre syskon till en intervjuad har vid en avhysning blivit bostadslös tillsammans med modern. Intervjupersoner skildrar också att föräldern haft ett oförutsägbart humör, varit aggressiv och arg, och under spelartiden lätt blivit

stressad och irriterad om han/hon inte fick låna pengar eller något gick föräldern emot. En kvinna beskriver föräldrarnas spelartid som en mycket pressad och stressad tid. En annan säger att föräldern tänkt ut vem denne kunde lura på pengar. Anna beskriver det så här:

När hon hade förlorat så var hon ju i panik, för att hon visste inte hur hon... då, liksom då blev det så här då: "Vad ska jag göra nu, vad ska jag göra nu" liksom bara. "Hur ska jag få ihop pengar till alla som jag är skyldig" och liksom "Vad ska jag säga till Stefan" (fingerat namn) eller pappa då, och såna här saker.

Modern hade en annan sinnesstämning då hon hade vunnit:

"Yes, jag har vunnit" liksom lycka. "Bra, då kan jag fortsätta spela, jag kanske vinner igen", men det är ju då allt försvinner.(Anna)

Intervjupersonerna skildrar också ett maniskt spelande, där föräldern fortsatte och fortsatte att spela, "spelade jämt". Vinster spelades upp ganska omgående, och föräldern kunde lägga tusentals kronor varje dag på spel. En kvinna berättar hur modern en gång köpte hundra trisslotter samtidigt, och inte vann ett enda dugg på dem.

...det var ju en jäkla pengajakt jämt och ständigt. Som överskuggade allt. Med en massa lögner och... Så att hon, hon tänkte bara pengar. Och därmed kommer ju allt annat, det fick ju stå åt sidan då. (Annika)

4.2.2 Vardagen och familjeklimatet

Hur vardagen har sett ut för respektive barn varierar, beroende på den totala familjesituationen. Självfallet finns det stora skillnader för de jag intervjuat som växt upp med en ensamstående spelande förälder, dem som haft en spelande förälder och en alkoholiserad förälder, och dem som har växt upp med två föräldrar och haft bra stöd från den icke-spelande föräldern. En man beskriver sin uppväxt som trygg med båda föräldrarna och ett syskon. Flera intervjuade har växt upp med en ensamstående, yrkesarbetande moder. En man beskriver att familjen alltid haft vad den behövt och att han alltid fått mat, kläder och fickpengar precis som andra ungdomar. En annan man beskriver att familjen levde i misär:

Katastrofal skulle jag vilja säga där. Vi var ju... eh... (kort paus) skulle jag se en sån familj idag, nej, det lå... nu vänder du dig säkert mot mig, men jag skulle se det som ett socialfall. Alltså det... det är ett riktigt... Familj med problem och där ungar är skitiga och trasiga och... Ja, du vet. Toviga och...

Han fortsätter lite senare i intervjun:

Ingen mat och... inga grejer och... Kronofogden kom och hämtade tv-apparater och... (Mats)

Trots skillnaderna finns det dock en del signifikanta likheter i hur barnens vardag har varit och hur de har upplevt den. Alla intervjupersoner är väldigt samstämmiga i att ingen av dem har som barn förstått att det var ett beroende eller att man kunde bli beroende av spel.

Begreppet spelberoende har varit ett nytt begrepp för dem när de efter flera eller rentav många år förstått att föräldern var spelberoende:

Jag hade aldrig hört talas om det, om jag ska va' riktigt ärlig. Alltså, jag hade aldrig reflekterat över att det kunde va' så stort och enormt och... starkt då, men... (Mats)

Så här säger Agneta, vars mor fortfarande spelar:

Jag har förstått att nånting inte står rätt till, men jag har inte förstått att det är spelberoende, eller rättare sagt jag har inte förstått att man kan bli spelberoende. Det är först nu de senaste åren man har fått insikten att det faktiskt är ett beroende och det är lika... man kan jämföra det med ett sprit- eller alkoholberoende.

En man kan nu, när han ser tillbaka, se att han och syskonet fick ta konsekvenser av moderns spelande, men att det då var självklart eftersom de levde i det. Hela tiden kände han ändå att det var nånting som inte var som det skulle vara. Även Annika kände att något var fel:

Men du vet, den tanken fanns inte om hur andra hade det, utan det här var världen.

Alla intervjuade utom den man vars föräldrar ägde en spelbutik, har fått följa med föräldern vid spelandet. De har då fått sitta och vänta långa stunder, rentav timmar i sträck.

Intervjupersonerna har tyckt lite olika om att följa med föräldern. Anette fick följa med fadern till en svart spelklubb, men mest till bingohallen:

Jag är uppväxt på bingohall. Jag har varit med, liksom, jag var jätteliten de första minnena jag har. Då smög jag runt liksom med personalen, och hjälpte dem och sålde brickor och pennor och... Sen när jag började lära mig siffror fick jag springa och tala om, liksom ropa upp bingonumren när det var bingo och... Ibland satt jag och spelade och... Alltid, liksom, varit med på bingo.(Anette)

Magnus mamma brukade ta med honom till bingohallen när han var mindre. I början tyckte han det var kul, men han hatade atmosfären, där var ”rökigt” och fanns bara ”gamla kärringar”. Vidare säger han:

Och sen frågade hon ofta om man ville följa med, för det kändes som om hon ville dela liksom, början på nåt sätt. Genom att ha med oss. Jag tror det var av den anledningen hon frågade. Och det, vi ville ju inte liksom. Vi sa ju oftast nej, så hon slutade efter ett tag, men ganska ofta frågade hon faktiskt det. (Magnus)

Agneta var däremot trött på att oftast vara ensam hemma med det yngre syskonet:

Ibland när man propsade på liksom, att man inte ville vara hemma själv, så fick vi följa med till bingon. Och så fick jag läsk och så fick vi en bricka att spela för. Då var mor snäll, när vi fick följa med. Men det hände inte jätteofta, det gjorde det inte. (Agneta)

Anna tyckte det var roligt att följa med och fick ibland spela själv:

Nej, jag tyckte det var rätt skoj. Liksom, för först liksom, det var ju mer, mamma gjorde det, alltså det är helt okay då. Typ. Eh, så att... det var mest så. Mamma spela', då får jag också spela för det var ju mer typ som man sätter sig och spelar Monopol eller vad som helst, typ så här. Man liksom, det är bara spel, och det var väldigt skoj, så. Mm. (Anna)

För flera intervjuade är medberoende ett centralt begrepp. En av dem uttrycker att det inte går att skydda sig från att bli medberoende. Ett par stycken har själv hjälpt till att ljuga och manipulera för att få saker och ting att stämma eller för att hjälpa föräldern att skaffa pengar till spelandet. För flera har deras medberoende följt med lång upp i vuxen ålder, så att de fortsatt att till exempel låna ut pengar till föräldern och inte förmått sig till att polisanmäla kriminella handlingar som till exempel stöld från deras bankkonton.

Flera intervjupersoner berättar om sin spelande förälder som manipulativ. Sju av nio intervjuade nämner lögnerna som ett genomgående tema. Lögnerna har kunnat se olika ut och handla om olika saker. Lögnerna kunde vara att låna pengar till spel och ljuga ihop att de skulle användas till mat, tandläkarräkning eller en bilreparation. En spelande förälder skyllde på någon anhörig som hjälpt till i spelbutiken, när han själv spelat upp pengar från spelbutikens kassa. Lögnerna kunde vara löften om att komma hem vid en viss tid och sedan komma hem åtskilliga timmar senare, att inte säga att man spelat utan istället säga att man

”varit på möte”, eller om att påstå att en hyresskuld blivit betald och förneka att skulden kvarstod, trots att den bevisligen gjorde det:

Och jag hade med mig alla papperna liksom, alla hyresräkningar och allting liksom och, sista utdraget som fanns för att se liksom om hyresskulden hade blivit löst eller inte. Det här plockade jag ut på fredagen och han skulle komma ner, på fredagseftermiddagen skulle jag träffa honom i lägenheten. Då sitter jag liksom och ”Jaha och hur gick det med hyresskulden?” ”Den är betald.” Då sitter han där... på var sin sida köksbordet och dricker kaffe. Han talar om för mig att den är betald. Jaha, tyckte jag liksom och så visade jag honom pappren. Tyckte liksom ”Hur fan kan du sitta där och ljuga mig liksom rakt upp i ögonen? En sak, okay över telefon, men du sitter inte och ljuger mig rakt upp i ansiktet.” Och då var jag liksom... det tog lång tid innan han kunde erkänna att det inte var betalt. (Anette)

Martin beskriver liknande upplevelser:

Och dom lär sig titta dig rätt in i ögonen och så dra värsta lögnen då, va. Och man kan inte annat än tro sin egen förälder. (Martin)

Två syskon säger däremot att modern alltid berättade det ekonomiska läget för dem och även berättade att hon hade varit och spelat. Men lögnen har funnit med också där. Modern ville låna pengar under förevändning att hon skulle köpa mat eller betala räkningar men i själva verket skulle spela. Detta har också andra intervjupersoner beskrivit. En intervjuad har fått ljuga för fadern om vart pengarna tagit vägen, för att skydda modern och hjälpa henne att dölja spelet. En kvinna berättar att hon ljugit väldigt mycket, både för att skydda modern och för att skydda sig själv. En annan kvinna beskriver lögnerna som en del av vardagen. Hon fick inte säga något i skolan om familjens situation, vilket hon beskriver var att leva i en lögn. Hon och syskonen hade en alkoholiserad och våldsam fader, och hon ljög för honom och manipulerade honom för att hålla honom lugn, för att han inte skulle slå, för att modern inte skulle hamna i kläm eller för att täcka hennes spel.

Något som är återkommande för alla intervjupersonerna, är lojaliteten mot föräldern, att de som barn inte har sagt något om familjens situation till någon utomstående, oavsett vilka konsekvenser de har fått uppleva. En man säger att han skämdes och höll tyst. En kvinna berättar att hon inte ens sade något om hemsituationen med modern när hon blev inlagd på barnpsykiatriska kliniken för utredning och behandling kring sitt matmissbruk. Hon berättar att personalen på barnpsykiatriska kliniken fokuserat mycket på matmissbruket, på hennes

ringa kontakt med fadern och på att hon var utsatt av andra barn i skolan. Hon berättar att hon understödde detta, och aldrig sade ett ord om hur det var hemma med modern och det yngre syskonet. Det fanns också en förväntan, åtminstone från vissa föräldrar, om lojalitet:

Intervjuare: Okay. Så du sa aldrig nånting till nån?

Nej. För att jag f... på sätt och vis så fick jag väl inte säga nånting heller, för mamma. Men, jag tänkte nästan aldrig på det heller för att först så liksom... det verkade va' helt normalt för alla andra såg ut och spela och såna grejer. Liksom kom... vart man än gick så var det en massa andra folk som stod liksom överallt, så jag tänkte mest att det var normalt. (Anna)

En man berättar att han flera gånger fick höra från sin mamma att han inte skulle berätta olika saker för andra, för då kunde socialtjänsten komma och ta honom ifrån familjen.

Alla utom en intervjuperson, som vuxit upp med en ensamstående mor och yngre syskon, berättar att det förekommit mycket gräl i familjen. Grälen kan handla om olika saker och försiggå mellan föräldrarna, mellan spelföräldern och något av barnen, eller mellan syskon. Flera säger att grälen varit relaterade till spelandet. De ger som exempel att den spelande föräldern ljugit och skapat gräl och intriger i familjen för att hålla isär syskonen och för att hålla fokus på annat så att föräldern kunde fortsätta sitt spelande. Detta har då negativt påverkat relationerna mellan familjemedlemmarna. Grälen kan också vara gräl om pengar mellan föräldrarna:

Och allting kretsade, den centrala punkten i alla bråk har ju alltid va'tt pengar.

Och senare i intervjun:

Det var ju mycket bråk. Mycket. (Mikael)

Det faktum att föräldern spelat upp långt större summor än han/hon haft råd med, har fått konsekvenser, och kriminalitet har nämnts tidigare. Föräldrar har också lånat pengar av släktingar. Flera syskon i en familj beskriver en "lånekarusell" där föräldern ljugit ihop något trovärdigt och lånat pengar av en släkting, spelat upp dem och sedan inte kunnat betala igen pengarna. Föräldern har då ringt och lånat av en annan släkting för att kunna betala den förste släktingen. Föräldern ville samtidigt att lånet skulle vara en hemlighet, och på så sätt skapades hemligheter överallt. Detta skapade splittring i familjen:

Och hela vårt liv så har det varit mycket kilar, har det blivit kilar med alla lögner. Så att vi syskon vi pratade ju knappt med varandra för att... man var rädd för att försäga sig hela tiden. För att den ena skulle inte veta det och den andra skulle inte veta det, och. Så hon

gjorde ju så att det blev stora gap mellan oss syskon, vilket, det är ju jättesynd. Vilket vi försöker reparera nu då. (Annika)

Intervjupersonerna berättar också om svikna löften från den spelande föräldern, löften om att göra saker som inte blivit av eller om att få saker de sedan aldrig fått. En man säger att familjen under spelartiden också haft bra stunder och gjort roliga saker, men dock sällan

4.2.3 Fysisk frånvaro

Ett genomgående tema som intervjupersonerna berättat om, är att den spelande föräldern varit mycket borta hemifrån. Den fader som spelade i familjens egen spelbutik och så att säga skötte butiksarbetet samtidigt, var väldigt mycket borta på arbete och sportaktiviteter. Inga andra föräldrar verkar ha haft olika aktiviteter, men alla barnen har fått uppleva att föräldern frekvent varit mycket eller rentav väldigt mycket borta hemifrån. För flera av dem innebar det att de fick klara sig själva och fick vara ensamma hemma från åtta-nioårsåldern. Så här berättar en kvinna om att hon fått hämta sitt tio år yngre syskon på dagis och vara ensam hemma med honom:

Hon var oftast inte hemma, på kvällarna. Jag slutade ju skolan, sen gick jag hem, och så hämtade jag Simon (fingerat namn). Sen var jag ju med mina kompisar. Där hade jag alltid Simon med mig. Och sen när vi kom hem, ja, framå kvällen då, så... kanske hon låg och sov, men oftast så var hon faktiskt inte hemma förrän vi... vi hade gått och lagt oss. Så att... Och nu när man har blivit stor, så kan jag väl tänka mig att - eller lite mer vuxen i alla fall - kan jag tänka mig att hon har suttit på bingohallen.

Intervjuare: Du fick själv natta din bror. Du fick själv ge honom kvällsmat och natta honom.

Ja. Ja. Vi fick ju mat i skolan och på dagis, men... (kort paus) Eller så kom mormor hem om jag ringde och kände mig... att jag ville att hon skulle komma, så kom hon ju alltid. Men... Så det har ju varit min trygghet. Det har det varit. Så det var ju ofta att vi... (kort paus) Sen hörde jag när mor kom, fast då låg vi ju i sängen. Oftast låg han ju i min säng.

Intervjuare: Låg du vaken och väntade tills mamma kom hem?

Inte alltid, men jag kunde vakna när hon kom hem. Alltså det... visst har jag legat och väntat på henne, det har jag gjort. Men många gånger kunde jag somna själv också.

Intervjuare: Hur dags brukade hon komma hem?

Ja, hon kunde väl vara... tio. Elva. Ett. Det var lite olika. (Agneta)

En man berättar att ifall modern inte var hemma, åkte han ner till den restaurang där det fanns en enarmad bandit, och då hittade han modern där. En annan intervjuad säger att modern kunde säga att hon skulle åka och handla, för att sedan vara borta och spela i fyra timmar. Anette som efter föräldrarnas skilsmässa bodde hos modern, berättar om umgänget med fadern:

Man hade ju liksom det, man skulle vara varannan helg och varannan vecka liksom över lov och sådär, men det... bingon var viktigare. För det var liksom det passade honom. Ville man träffa honom, så var det på bingon. Man fick gå och sätta sig. (Anette)

4.2.4 Förlust av föräldraomsorg

Den man som växt upp hela sin uppväxt med båda föräldrarna, berättar att hans föräldrar alltid ställt upp för honom, och att han aldrig lidit av faderns spelande. Han säger dock att det ofta förekom gräl om pengar, diskussioner och beskyllningar i hemmet. Åtta av nio intervjupersoner berättar om att den spelande föräldern, även när denne varit hemma, inte funnits där för dem eller lyssnat på dem, inte gjort mat åt dem, inte hjälpt dem med läxorna, och att de inte kunnat prata med föräldern för att de inte fått någon riktig kontakt med och inte kunnat nå föräldern. En beskriver att modern, när hon var hemma, föreföll frånvarande, var stressad, hård och drack alkohol. Sju intervjupersoner har inte heller haft den andre föräldern som ett känslomässigt stöd. Flera av dem har växt upp med enbart den spelande modern, medan andra skildrar att modern spelat och att fadern, i de fall han funnits i familjen, inte heller kunnat finnas till hands för dem känslomässigt. De styvfäder som funnits under kortare eller längre tid omtalas inte som några fadersgestalter av intervjupersonerna.

Anna berättar om nånting som tog henne "väldigt, väldigt hårt", och där hon försökte tala med den spelande modern:

Och sen så försökte jag alltid prata med henne om allting och det liksom gick inte. För mellan när jag fick i fyran, ja trean-fyran, tills jag gick till och med i åttan, sjuan-åttan, så mobbade min syster och hennes kompisar mig rätt så grovt, så att... Och jag försökte få mamma att fatta detta, och liksom, men det liksom gick inte. Och sen så sa min lärare att jag ljög och att jag försökte köpa mina kompisar då, men liksom mamma brydde sig typ inte. Hon var helt i andra... tankar. (Anna)

Anna beskriver fadern som hårt arbetande och relationen mellan dem som kolossalt dålig. Hon tror att fadern kanske uppfattade mobbingen som syskonbråk, och att en bidragande

orsak till detta var att han arbetade väldigt mycket. Hon fick inget vuxenstöd i mobbingen, och denna upphörde senare då hon själv fick egna vänner och fick stöd av dem.

Sju intervjupersoner uttrycker på olika sätt att de som barn fått klara sig själva. De har också uttryckt att de saknat trygghet och tröst, inte haft någon att prata med om känslor, att de att det saknades förutsägbarhet i hemmet, att de inte fått någon föräldraomsorg och att föräldern haft sin fokus på spelet. En man uttrycker att den spelande föräldern inte var medveten om dem. Vidare säger han att föräldrarna tillämpade fri uppfostran, vilket för hans del innebar en väldigt oförutsägbar och inkonsekvent uppfostran. I praktiken fick han uppfostra sig själv och lära sig av sina misstag hela tiden. Detta, tillsammans med andra omständigheter i familjens totala situation, medverkade till att skapa ett utanförskap, en osäkerhetskänsla där han aldrig visste om han sade och gjorde rätt saker.

En kvinna illustrerar att modern aldrig stått på hennes sida. Hon berättar att det hänt en traumatisk händelse i familjen precis innan hennes skolstart. Då hon gått i ettan ungefär en vecka, tog hennes lärare upp henne i lärarrummet under lunchrasten och låste dörren så att hon inte skulle kunna gå sin väg. Där satt alla lärare på skolan och tillsammans försökte de tvinga ur henne exakt vad som hänt i familjen. Frågorna haglade över henne hela lunchrasten, där hon fick sitta utan mat. Denna kvinna berättar att hon hade fått veta av modern att hon inte fick prata om saken, att ingen annan hade med det att göra, och eftersom hon var både lojal mot modern och ”garvad” sa hon ingenting, vilket gjorde hennes lärare helt hysterisk. Till slut var alla tvungna att gå tillbaka till sina lektioner, och då blev hon utsläppt. Då cyklade hon hem till modern, som inte gjorde någonting åt saken.

Ytterligare ett exempel på avsaknaden av föräldrastöd, är att en kvinna berättat för den spelande modern att hon blev sexuellt utnyttjad av en släkting, och modern inte gjorde någonting åt det, varpå övergreppen fortsatte. Den kvinnan berättar att hon inte haft någon omsorg ifrån någon föräldragestalt, utan enbart haft sig själv att lita på.

Tre intervjupersoner, två kvinnor och en man, återger att de har fått gå in i en vuxenroll hemma. De har fått städa, tvätta kläder, laga mat, ta hand om småsyskon, själv ta ansvar för att komma till skolan och för att lämna och hämta syskon på dagis, och liknande. En kvinna hade inte tid med kompisar för att hon tog hand om småsyskonen. Den kvinna som själv fick ta ansvar för att komma till skolan, försov sig väldigt ofta. Hon hade inte heller tid att läsa

läxor eftersom hon var tvungen att sköta så mycket i hemmet. Agneta ville gärna vistas hos mormodern, där hon fick uppleva omsorg:

För jag ville vara väldigt mycket hos mormor. För där var det någon som var vaken, och där var det någon som lagade mat till mig, och... ja, tvättade mina kläder och allt det som föräldrar ska göra. Det har mor... det är väl det som jag har märkt nu, att det är det som inte har stämt riktigt, men jag förstod inte att hon spelade då, utan det är att jag... Just att där var inte alltid mat och att hon alltid var väldigt trött. Om lördagar och söndagar så kunde hon sova till ett, två på eftermiddagen.(Agneta)

En kvinna omtalar att hon som åttaåring fått gå ensam till kvartsamtal i skolan, läkarbesök och liknande, för att fadern inte hade tid att följa med utan skulle till bingohallen. För ett par intervjupersoner har avsaknaden av föräldraomsorg yttrat sig som avsaknad av gränser, där de tillåtit att ha ett vuxenbeteende och till exempel röka eller dricka alkohol. En man uttrycker att han haft en förvrängd uppväxt och att det varit svårt och bidragit till hans ångest att inte ha haft någon vuxenförebild att identifiera sig med. Ett par stycken har försökt påverka föräldrarnas spelande utan att lyckas. Agneta, som har väldigt lite kontakt med fadern, och som alltid bott hos modern som spelar ännu idag, säger så här:

Och det är jobbigt att stå... alltså att behöva backa ut ur den här bubblan som vi har varit i. Att behöva få se att hon rasar för att jag menar jag, trots att det har varit som det har varit, så älskar jag ju min mor. Och hon är ju en fin människa och det är henne jag vill ha tillbaka. Men jag kan inte dras med i hennes spelberoende.(Agneta)

4.2.5 Materiella brister och förluster

Alla intervjupersoner berättar utan undantag att spelet har påverkat familjens ekonomi negativt. Mikael beskriver att familjen hade väldigt god ekonomi för att fadern hade två arbeten och familjen dessutom ägde en spelbutik. Familjen hade därför vad den behövde materiellt, men genom alla gräl om att pengar försvann från affären, och fadern skyllde på de släktingar som arbetat i butiken, blev det påtagligt för honom att spelet tog pengar som skulle ha varit avsedda till annat. Alla övriga intervjuade uttrycker att föräldern spelat bort nödvändiga pengar, så att familjen saknat nödvändigheter. Många yttrar ”det var alltid ont om pengar”. Detta har märkts bland annat på att barnen ”hade alltid taskiga kläder”, eller fått arva kläder och skor av någon i bekantskapskretsen, att de inte kunnat gå till frisören utan modern klippt deras hår och att de i jämförelse med andra barn hade mycket färre, ibland rentav väldigt få, egna grejer. Några upplevde att det var svårt att få ihop pengar till att kunna följa

med på skolresor och andra att familjen inte kunde göra saker ihop och sällan eller aldrig åkt på semester.

Sex av de nio intervjuade säger att föräldern inte lagade mat åt dem, att det kunde fattas en del matvaror hemma, att de hade ont om mat eller rentav stod utan mat. Så här berättar Mats:
Ingen mat. Vissa dar hade vi inte ens till en liter mjölk. Inga kläder, för jag fick gå i samma par byxor i flera år. Det fanns inga pengar. Så.

Intervjuare: Och det var vissa dar som ni inte hade mat hemma då, menar du?

Nej. (instämmande) Så var det.

Intervjuare: Var det ofta förekommande?

Ja, det var det. Periodvis var det nog mer, tror jag. Men det vet jag inte, det har jag svårt att sätta att det skulle va' så, men...

Intervjuare: Vad gjorde ni då?

Ingenting. Det var inte mycket att göra åt'et. Vi rev igenom alla kläder för att hitta... ja, pengar till att köpa en liter mjölk eller nånting sånt där. Käka det som eventuellt fanns. Var det möjligt bröd så skar man bort möglet och så gjorde man en bullvälling på det och åt det. (Mats)

Mycket vanliga hos mina intervjupersoner är också redogörelser om obetalda räkningar, om internet som blivit urkopplat, vräkningsvarningar på grund av obetalda eller sent betalda hyror etc. Syskonen i en familj berättar att när familjen någon gång hade pengar gick det mesta åt till att betala redan förfallna räkningar. En man återger att modern satte i system att köpa saker på postorder utan att sedan betala. En intervjuad säger att föräldern sålt och pantsatt alla värdefulla saker i hemmet för att kunna spela. Flera intervjuade från olika familjer berättar också om att kronofogden "varit efter" föräldern, hämtat tv-apparater och liknande. Så här säger Martin:

Vart tar pengarna vägen? Varför är kronofogden... det måste ju gå runt. Hon dricker ju inte, hon har ju inte dyra möbler och... hon köper ju ingenting, men ändå är det alltid kris. Och ändå alltid prat om socialen och kronofogden och... Och då, då börjar man ju... det stämmer inte ihop. Det går inte ihop, alltså. För, det hade varit nånting om hon hade köpt dyra grejer och... flashat med eller bytt bil varje år, eller du vet, nånting sånt där då. Men... aldrig. Hon äger ju ingenting. (Martin)

Åtta intervjupersoner berättar också att föräldern lånat pengar av dem, till exempel deras sommarjobbspengar eller fickpengar. Endast två berättar att de fått tillbaka dessa pengar av föräldern, och därutöver har en återfått sina pengar efter att föräldern genomgått behandling. De övriga har aldrig fått tillbaka dessa pengar, möjligtvis en del av dem. En man berättar att modern blivit ”skitförbannad” och lagt skuld på honom när han som tonåring vägrat låna henne pengar, för att han visste att hon skulle spela. Detta gjorde honom väldigt ledsen. En kvinna beskriver att hon och syskonen aldrig fick veckopeng, och om de fick den lånade föräldern genast tillbaka den. Likaså säger en man att födelsedagspengar genast togs ifrån honom. Han uppfostrades också till att ha en ”gemensam plånbok” med den spelande modern, något som kvarstannat långt upp i vuxen ålder.

Fem intervjupersoner skildrar också att den spelande föräldern bestulit dem på kontanter, pengar från bankkonton, personliga ägodelar, arvesmycken och liknande. Intervjuade från olika familjer berättar om det svåra i att föräldern stulit saker som betytt mycket för dem, exempelvis smycken som funnits i familjen sedan generationer. En kvinna uttrycker att hon blivit bestulen på sina minnen. Så här säger en kvinna om stölden från hennes bankkonto: *Det är olagligt att ta nånting som inte tillhör en. Så att... Det har jag ju inte förstått innan. Jag har alltid tänkt att ”Ja, ja, men ... (harkling) det, ja... hon har väl lånat pengarna och sen har hon inte kunnat betala tillbaka dem” men hon har faktiskt stulit dem. Min bankbok till exempel då. Även om hon hade tillgång till den när hon, jag var ju under arton då, så har hon ändå stulit någon annans pengar utan att fråga. (Agneta)*

4.2.6 Kamratrelationer/Skolgång

Berättelserna om vilken betydelse skolgången haft i intervjupersonernas liv varierar. Ett par stycken har skolkat från skolan, bland annat på grund av föräldrarnas spelande, någon annan har fått stanna hemma från skolan för att vara täckmantel åt den spelande föräldern. Som nämnts tidigare blev en kvinna väldigt utsatt av skolpersonalen då hon precis börjat årskurs ett. Samma kvinna blev väldigt mobbad i skolan fram till årskurs tre, då hon fick slut på mobbingen genom att slå ner en mobbare. Efter det blev andra barn rädda för henne och vågade inte vara med henne. Hon tycker ändå att skolan var ganska bra, för där var det ändå lugnt. Hon säger också att det var turbulent hemma och att det var skönt att inte ha så mycket kompisar, för då slapp hon ta hem kompisar eller förklara för någon om hon var ledsen någon dag.

Flera intervjuade beskriver att de under uppväxten haft dåligt med kamrater, medan andra har haft normalt med kamrater. En man brukade prata med någon nära kompis om viktiga saker, eftersom modern inte fanns till hands. Han kunde också ta hem kompisar, vilket inte alla intervjuade kunde. Någon var först tvungen att "kolla läget" hemma. Anette återger att fadern utan hennes vetskap suttit i fängelse många gånger, och att hon varit och hälsat på honom där med modern, som sagt att han var på sjukhem eller liknande. Anette fick veta vid en cykeltur med en kamrat att fadern suttit i fängelse:

Och, där hela tiden... för det är liksom... var en öppen anstalt. Och det var liksom en gård, det var liksom med djur, ladugård och, liksom stor mjölkproduktion och allting va, liksom. Och där uppe bodde pappa. Till och från. Ja. Men det var ju liksom... kvinnohem fast för killar då. Så sa jag det till henne liksom, att däruppe har pappa bott. Och hon bara: "Va? Har han suttit i fängelset?" Och då åkte jag hem och... så frågade jag morsan hur det låg till. Och då berättade hon allting för mig.

Anette berättar vidare hur förfärligt det var att få veta det på det sättet, särskilt då hon och modern precis flyttat till orten och hon försökte skaffa sig vänner. Senare i intervjun säger hon:

Det... det var nånting som brast. Jag vet jag störtbölade. Ja. Så fort har jag aldrig cyklat de fem kilometrarna som jag cyklade då. Och liksom, bara in och skrek liksom och helt vansinnig var jag när jag kom hem.

Hon berättar också att vissa vänner bröt kontakten när de fick veta att hennes fader avtjänat fängelsestraff, och att några kamraters föräldrar inte tyckte att hon var lämpligt umgänge, fastän hon bodde hos modern och föräldrarna då varit separerade i ganska många år.

4.2.7 Familjens sociala situation och släktingars roll

Av intervjupersonernas berättelser framgår att i tre av de fem spelande föräldrarnas släkter förekommer mycket spelande och/eller spelberoende. I dessa tre släkter förekommer dessutom alkoholmissbruk. Av intervjupersonerna framgår också att fyra av de fem spelberoende föräldrarna haft få eller inga vänner eller något socialt umgänge, aldrig haft någon hembjuden och inte umgått med någon utanför slakten. Så här berättar Mats:

Men det har hon förklarat nu själv efterå nu, att det var hennes sätt att stänga av alltihopa, för att inte bli upptäckt. Det var lättare att isolera sig eh... ihop med familjen, för det visste hon, vi var lojala och vi sa ingenting, och så... kunde hon fortsätta med sina grejer. Så hon umgicks inte med någon. Så. Eller väldigt sparsamt i alla fall. Jag kan... Jag kan nästan inte peka ut nån som har varit hemma hos oss. Under många år.(Mats)

En annan man beskriver att familjen hade jättekonstiga vänner med samma problematik som fanns i familjen. En kvinna återger att familjens umgänge bestod av faderns spelkompisar, och att hon senare fick veta att människor som funnits med till och från under hennes uppväxt och som till exempel suttit barnvakt åt henne var den spelande faderns övervakare och liknande. Den man vars föräldrar ägde en spelbutik, berättar att många av familjens vänner försvann då föräldrarna startade spelbutiken, då det stack i ögonen på vännerna att hans föräldrar exempelvis kunde unna sig en ny bil varje år. De umgicks oftast mest med faderns släktingar, som också spelade. Vidare berättar han att det förekom "alltid, alltid" mycket gräl mellan den spelande fadern och olika släktingar som hjälpte till i butiken, då det fattades pengar i spelbutikens kassa och fadern felaktigt beskyllde släktingarna.

Vidare säger flera intervjuade att den spelande föräldern "knuffat bort" släkten, att man endast umgått med få släktingar såsom mor- eller farföräldrar, och att det sedan länge funnits osämja i släkten, vilket medfört minskat eller obefintligt umgänge och torftiga släktrelationer. Enligt de intervjuade har de tre spelberoende mödrarna lånat pengar av olika släktingar medan fäderna löst pengabristen på andra sätt. Intervjupersonerna har olika tankar kring släktens vetskap om föräldrarnas spelberoende, allt ifrån att släktingar inte vetat, till att de anat att något var fel men inte vetat att det var spel, till att de kanske vetat om spelandet men inte förstått att det var ett beroende, till att släkten kanske visste men aldrig sa något. En intervjuad beskriver att mormodern förstått att modern spelade, men lånat ut pengar ändå för barnens skull. Någon annan nämner att släktingarna själva är involverade i spelande. Två syskon berättar att en nära släkting haft spelbutik och borde ha förstått att det inte stod rätt till eftersom föräldern spelat bort väldigt stora summor. Så här säger en av dem:

För idag så äger hon ju en spelbutik. På orten där mamma bor. Så hon har understött mammas spelberoende då. Och har mycket svarta maskiner och sånt där. Så det, idag kan det kännas jädrigt bittert, att dom, dom reste på semester och sånt för det som hon blottade ut sig för. Lånade henne tiotusentals kronor fastän de visste att hon inte hade de pengarna. (Annika)

Upplevelsen av stöd från släktingar varierar mellan intervjupersonerna. Fyra intervjuade skildrar att de inte haft stöd av någon släkting när de växte upp. En av dessa berättar att hon inte heller släppte in någon, utan byggde upp en mur gentemot alla. Fem intervjuade säger att de haft en släkting som kunnat stödja dem på olika sätt. Alla dessa fem har haft en spelande moder. Tre av dem har växt upp med en ensamstående spelande moder, de andra två har beskrivit att fadern/styvfadern inte kunnat vara något stöd för dem. För ett par stycken har

mormodern varit viktig. De som haft ett stöd, beskriver detta som viktigt, tryggt. De har dock inte pratat med sin ”stödperson” om föräldrarnas spelande.

4.2.8 Socialtjänstens roll

En intervjuad återger att den spelande modern fick pengar av socialtjänsten, och jämför detta med att ge en alkoholist en flaska sprit. Han anser att socialtjänsten inte bara skulle ha betalt ut pengar utan krävt någon form av motprestation. En annan intervjuad beskriver att någon hade anmält för socialtjänsten att det var misär i familjen, vilket ledde till att till socialtjänsten vid åtminstone två tillfällen kom på avtalat hembesök:

Alltså att sociala... alltså socialen var ju inkopplad på oss när vi var små. Kom ju hem. Men alltså det, det vart ju liksom en fars, det här då va att vi... blev omtalade hur vi skulle hantera hela den här situationen, vad vi skulle säga, vad vi skulle göra, hur vi skulle sitta och... vad vi skulle svara på vissa frågor. Och så där. Och när dom kom, så satt ju alla där som små ljus. Nytvättade och nykammade i håret och rena kläder och, bullfaten var det, och den riktiga bullmamman, det luktade bullar i huset och... Men alltså, hade dom varit lite smarta, sociala myndigheterna då, så hade dom ju faktiskt gjort blixervisiter också och inte avtalat en tid två veckor innan. Där tror jag att man hade behövt bli mer sedd så, att det hade funnits nån som liksom såg det och gjorde nånting åt det. Som hade varit inne liksom och naglat det här mera. Det tror jag.

Senare under intervjun utvecklas detta lite mer:

Lite det här med att... menar att... ”Nånting är fel och det vet vi om, och det ska du veta att vi vet”. Då tror jag att folk drar liksom öronen å sig lite grand ett tag och ryggar tillbaka lite grand så här. Nej, det var... Nej, det hade jag nog velat att nån, nån skulle ha sett det i alla fall. Nån som skulle ha liksom gett ifrån sig att ”Det stämmer inte”. Men det var ingen. (Mats)

4.2.9 Överlevnadsstrategier

Mina intervjupersoner berättar om ett flertal olika strategier, medvetna eller omedvetna, som de tagit till för att hantera sin uppväxt. Strategierna de tagit till har varit komplexa och anpassade till olika situationer. Flera av dem har berättat om en uppsättning olika strategier som de tagit till för att hantera vardagen. En av dem tog vuxenansvar, lät bli att säga något för att den spelande föräldern annars kände sig påhoppad, vände sig vid situationen, försökte låta bli att bry sig, försökte se det som enbart föräldrarnas problem och förlorade känslorna för den spelande föräldern. En man har ofta legat och funderat ut en plan på hur han skulle gå tillväga, han minns inte om han satte dessa planer i verket men tror att han gjort det ibland. Vidare har

han försökt att blunda emellanåt och hoppats att det skulle bli bättre av sig själv, försökt hålla skenet uppe, försökt avleda när det hettat till i diskussionerna och försökt stödja modern i att få fadern att sluta spela.

Flera stycken har ”blivit duktiga”, gått in i en vuxenroll såsom jag berättat tidigare, och ”klarat sig själv”, någon rentav för att slippa skäll och för att ha koll. Flera har berättat att de försökt låta bli att tänka på det, försökt tränga bort det och inte bry sig. Ett par stycken har försökt att vistas hemifrån mycket. Flera har uttryckt att de har stängt av känslorna, ”släppt det”, inte orkat vara med känslomässigt eller byggt upp en mur gentemot andra. En kvinna säger att hon har medlat, manipulerat, åsidosatt sina egna behov och varit till lags för att inte behöva se och uppleva eländet. Två kvinnor utvecklade ätstörningar. Två stycken berättar att de omtolkat situationen till något positivt. Någon har blivit ”möjliggörare” och hjälpt föräldern ljuga ihop pengar till spelandet. Ett par stycken berättar att de blivit ”avläsare” av föräldrarnas humör, stämningar och vibrationer, eftersom tillvaron var oförutsägbar. En man säger att han blev stökig och provade droger.

4.2.10 Svårast att hantera för barnet

De olika intervjupersonerna har upplevt sin situation olika, och vad de upplevt som svårast har också varierat, naturligtvis mycket beroende på familjens totalsituation. För tre stycken var lögnerna det allra svåraste. Så här berättar Anette, som förstod av en kamrat att fadern suttit i fängelse:

Allt var ju liksom... ”är det sant, är det lögn, är det sant, är det lögn”. Det blir liksom, hela existensen liksom var ju... vad är sant och vad är lögn. Och vem vet vad och vem liksom... det har liksom varit även liksom relationen mellan mig och mormor vart lite knäckt utav det där då, att hon har vetat och inte sagt nånting och... Farmor hade jag ingen kontakt med. Henne tog jag upp kontakten med. Och blev jättetight med henne istället, då. (Anette)

Att inte kunna lita på modern var särskilt svårt för en intervjuad, oförutsägbarheten i moderns humör, och att inte veta ifall hon kunde ta en kompis med hem eller om modern skulle fixa pengar till exempelvis skolutflykten. En man påtalade utanförskapet som det svåraste, att familjen var annorlunda, att han inte uppfostrades av föräldrarna, att utanförskapet gav honom ett underläge gentemot andra och en oerhörd osäkerhetskänsla. En annan tycker att det svåraste var hans eget dåliga mående i kombination med osäkerhet kring hur man ska göra och bete sig i olika situationer och hur andra tycker om honom. En intervjuad fann det svårast

att både syskonet och föräldern mådde så dåligt och att det inte fanns något hopp om förbättring. För en man var det svåraste hur han skulle konfrontera fadern, som han älskade och såg upp till, med att fadern hade ett spelande som var destruktivt för honom i slutändan.

4.2.11 Särskilda händelser

Alla intervjupersonerna kan berätta händelser som de minns och som direkt eller indirekt har varit relaterade till föräldrarnas spelande. Alla har haft ett julfirande med julklappar och sådant, även om julfirandet kanske inte varit överdådigt. Några har firat med den närmsta familjen, andra med mor- eller farföräldrar. En person skildrar ett julfirande med släkten, och säger att eftersom släkten inte visste om spelberoendet såg den spelande föräldern till att köpa julklappar till barnen. Någon ser jularna som positiva eftersom de fick träffa kusiner, men också negativa för att det alltid förekom alkohol. En intervjuad, där familjen alltid firat med morföräldrarna, har i efterhand fått veta att det alltid var morföräldrarna som både handlade och betalade såväl julklappar som födelsedagspresenter för att modern aldrig hade några pengar.

Berättelserna om födelsedagar har varit blandade. Sex av dem har blivit firade på sina födelsedagar med presenter, men för tre har detta inte varit självklart:

Det är också en sån där grej som... I början var det jättestort allting. Jag kommer ihåg när vi fick cyklar och allting. Men det finns också födelsedagar som aldrig... som aldrig finns. Som aldrig kom till. (Martin)

Så här berättar Mats:

(suck) Jaa. En kunde få ett handskrivet presentkort, på nånting som aldrig dök upp, någonsin igen, och cyklar som man skulle få och... kläder som man skulle få och så där, som aldrig... det kom aldrig nånting. Utan det var bara handskrivet, det var nå löfte om nånting och... det, det vart ju aldrig. För hennes hjärna så var det nog att, när hon bara vunnit pengar, då skulle hon tillgodose oss med allting, men det gjorde hon ju aldrig. Eller det gjorde hon kanske, men... hon brände ju dom på spel lika fort igen, så.

Han såg modern komma hem med vinstpengar vid ett tillfälle:

Då kom hon hem med, då hade hon varit i X-ort, och ingen visste vart hon var. Det var ju före mobiltelefonernas tid. Eh, och då så hade hon varit på... /travbanan/. Då kom hon hem med hela fickorna fulla med pengar, och... ta 'tt taxi hem därifrån och... men jag vet inte att vi kände av dom pengarna nån längre tid alltså. Dom var nog slut innan vi hann och blinka.

Dom, alltså, jag kommer bara ihåg pengahögen på bordet, men sen så var det borta. Så var det som vanligt igen. Så att det tror jag inte det var.

Intervjuare: Det blev inte den där cykeln från presentkortet, fastän hon hade vunnit?

Nehej. Nehej, du. (skratt) Det fick jag aldrig.

Samma man berättar:

Om man tar femtonårspresenten. Den jobbade jag ihop till själv. Sen gav jag morsan och dom pengar, sen gick dom och köpte en moped till mig, och så fick jag den och så. Då körde man nån slags rollspel där, man vart jätteglad och så. Och så var det egentligen... det var ju bara mig själv att tacka. (Mats)

Flera av de intervjuade berättar att semestrar styrdes av eller ägnades åt spelande, likaså att utflykter med föräldern innebar att de fick sitta i en bingohall hela dagen. Agneta minns att modern var glad när hon vunnit pengar, och vid ett sånt tillfälle gav henne en ny cykel. En person upplevde att fadern ibland inte alls ville spendera pengar på sådant familjen tidigare bestämt att de skulle göra, och vid andra tillfällen var han överdrivet generös. Detta satte den intervjuade i samband med att fadern förlorat respektive vunnit pengar:

Vid andra tillfällen så kunde det va' så: "Ja, men jag bjuder alla på mat". "Ja, men det är väl onödigt." "Nej, men nu bjuder jag alla på mat." Och då fick man känslan av att "Jävlar, har han vunnit nu igen?" (Mikael)

Två föräldrar som nämns i studien har haft suicidtankar och även hotat sina nära med att ta sitt liv. En förälder åstadkom då starka reaktioner och förtvivlan hos de närmaste. Den andre föräldern gjorde suicidförsök, något barnen fick veta när föräldern låg på sjukhus. Det första beskedet barnen fick, var att det var ovisst om modern skulle klara sig. Ett syskon "var på botten av måendet" och förmådde inte att bli ledsen, då allting ändå var så dåligt. Det andra syskonet blev rädd och ledsen och kände samtidigt lättnad, i tron att modern var på väg att dö. Då modern var utom fara och återkommit hem, hotade hon vid flera tillfällen då hon var berusad och saker inte blivit gjorda i hemmet, att ta sitt liv om inte barnen skärpte sig hemma. Det syskon som tidigare känt rädsla och sorg, blev då arg och gick till motattack mot henne, tyckte det var feigt att skuldbelägga dem, och blev samtidigt åter rädd att hotet skulle sättas i verket. Det syskonet berättar för mig att det verkligen inte går att glömma att föräldern hotat att ta sitt liv för att få dem att göra olika saker. Det andra syskonet tyckte det var "lågt" att hota och tappade respekten för föräldern:

Då var det mer så här ”Ja, men ta livet av dig då”, så tänkte vi. Jag tror till och med att jag sa det. ”Ja, men om du känner att du vill ta livet av dig så får du väl göra det.” Liksom. (Måns)

En kvinna blev inlagd på sjukhuset för sitt matmissbruk, då var det mormodern och inte modern som fanns där. Så här säger hon om modern:

Det... där... hon fanns väl där nånstans men jag tror egentligen att hon inte orkade då heller, för hon hade nog med sig själv. Det låter hemskt men alltså det... så var det nog. (Agneta)

4.2.12 Känslor

De intervjuade skildrar olika känslor som de känt inför hela situationen och inför den spelande föräldern. Fem berättar om ilska, ilska för att föräldern inte varit hemma, inte gjort mat åt dem, hotat ta sitt liv och så vidare. En annan känsla de talar om är besvikelse, till exempel över föräldrarnas spelande och över svikna löften. De skildrar också ledsnad, ensamhet, otrygghet, ångest, hopplöshet och frustration över att inte kunna påverka föräldrarnas spelande. Så här säger en man:

Och eh, liksom man mådde dåligt, hade liksom ångest, man var arg, man var ledsen och sånt där. Det kände man nästan hela tiden. Så det var liksom jobbigt med det (suck). Man var mycket sånt där. Och så, som känns hopplöst också. Lite grand. För det hon... dom tendenserna hon visade liksom, kändes som att det inte skulle leda nånvart. (Magnus)

Andra känslor som nämns är utanförskap över att familjen var annorlunda än andra, skamkänslor och skuldskänslor över att familjen hade problem, och känslan att inte vara värdefull eller älskad utan enbart värdefull för att ljuga. En känsla som många nämner är att inte kunna lita på den spelande föräldern. Alla intervjuade förmedlar på olika sätt att de känt lojalitet mot föräldern och därmed inte berättat något för andra.

4.3 Att vara vuxet barn till en spelberoende

Barnen till de spelberoende har även som vuxna fått erfara ett flertal negativa konsekvenser av föräldrarnas spelande. Precis som under uppväxten, varierar dessa effekter beroende på familjens totalsituation. De intervjuade har dock berättat om negativa ekonomiska konsekvenser långt in i vuxenlivet, att generationsrollerna fortsatt att vara ombytta så att det varit det vuxna barnet som fått stödja föräldern, och om vittomfattande känslomässiga konsekvenser. Jag skall nedan beskriva detta närmre.

4.3.1 Känsломässiga konsekvenser

De flesta intervjuade talar om ett flertal olika känsломässiga konsekvenser som följt med dem och som de fortfarande får brottas med och försöka hantera som vuxna, för de äldre av de intervjuade långt in i vuxenlivet. Av mer än hälften av intervjupersonernas berättelser framgår att de sedan barnsben haft ett inlärt beteende av att acceptera och möjliggöra fortsatt spelande, vilket bland annat yttrat sig i att de som vuxna fortsatt att låna ut pengar till föräldern.

Många av de intervjuade säger att de ännu inte kan lita på den spelande föräldern, som nämnts ovan. En kvinna säger att hon troligen inte kommer att tala med modern om djupa saker igen. Flera har också svårt att lita på människor i allmänhet:

Svårt att lita på folk i allmänhet. Det har jag. Det liksom... folk säger en sak, men jag är tvungen att sitta och analysera väldigt, väldigt, väldigt mycket. Vad de säger och... vill liksom se om jag kan lita på 'et eller inte.(Anette)

Agneta har samma upplevelse:

Ja... Alltså jag är ju, jag är ju väldigt rädd för att bli, alltså få in folk för nära inpå livet. Eller in vid mina känslor. För att jag är rädd för att de sen ska liksom såra mig. Eller göra dumma saker mot mig för att (harkling) även dom som står mig väldigt nära kan göra en besviken. Vilket jag inte trodde, vilket man kanske inte har trott innan. Men, eh, jag kanske har lite svårt att lita på människor. Alltså, jag går ju inte och misstänker folk, alltså, men jag har svårt för att lita på dem, att de inte ska såra mig och lura mig. Eh, så på så sätt kanske.(Agneta)

Martin säger att han haft svårt att lita på människor, men bestämt sig för att ändå göra det:

Och då har jag bestämt mig, vill folk lura mig så får dom somna med det då. Jag, jag... jag kan inte göra mycket å det. Annars så kan jag inte tro på nåt vad du säger. Då ska jag, hur ska jag, när ska jag sortera ut vad som... "Nu sa du en lögn", "Nej, det gjorde du inte". Det är ju... det är ju en ren gissning. Och så kan jag ju inte sitta i varje diskussion. Jag har gjort det jättemycket. I många, hur många situationer som helst, när jag köper bilar eller köper... vad som helst, va. (Martin)

Några berättar om dålig självtillit, dåligt självförtroende och dålig identitetsuppfattning. En kvinna säger att hon bara haft sig själv att lita till och att hon idag är stark och bestämd i många lägen, men att hon inte känner sig stark.

Måns som fortfarande bor hos modern beskriver att han fortfarande sitter kvar i eländet: *Det där försvinner inte. Att bo i en sån lägenhet, som man har varit med om sånt, det är ungefär som att sitta i ett fängelse och sen så bli fri och sen fortsätta bo kvar, liksom. Man kan inte få bort den atmosfären liksom, som genomsyrar hela lägenheten och gör fängelset om sig. Så jag menar, jag vill inte fly ifrån min lägenhet, jag vill inte flytta hemifrån, jag vill att det ska bli bra. Men jag har svårt att se att jag kan lämna allting genom att bo kvar där. Känns som att jag kan nog lämna allting och gå vidare sen. Friskt. Det känns... det är min förhoppning, liksom. Mycket av det är att det är kvar i väggarna liksom. (Måns)*

Måns har fortfarande humörsvackor vid motgångar. Han känner sig känslomässigt förvrängd, något som inte går att reparera, men han kan se en reparation i att det går att gå framåt och att han har ett liv framför sig. Han har också självmordstankar.

En kvinna som "blivit duktig" som barn, har ännu idag ett stort kontrollbehov. Hon försöker släppa det men mår fortfarande bäst om hon får ha koll på saker och ting. Två stycken, som lärt sig att vara "avläsare" som barn, säger att de fortfarande alltid känner av vibrationer och stämningar. De beskriver det rentav som en börda.

En kvinna säger att den stress och press hon fått uppleva som barn fortfarande finns med i hennes liv, fastän det är många år sedan hon fick ett eget hem. Hon fick alltid vara i beredskap och vara hundra procent alert, och det följer med än idag.

En man har som vuxen upptäckt att han i många år låtit folk kränka honom och använda honom, "göra vad de vill med honom", något han blivit uppfostrad till och måste arbeta mycket med idag för att få bort. Han berättar att han ställer upp på saker, aldrig går in i konflikter och än idag är väldigt duktig på att stänga av känslor. Han har också svårt att ta för sig, låter alla andra ta för sig först och måste alltid arbeta med att låta bli att hitta på en ursäkt när han har svårt att bara säga nej till nånting.

Mikael är än idag den som alla går till då de behöver stöd:

...då har jag varit stöd till mina föräldrar, jag var stöd till mamma som var ledsen. Så fick jag va' stöd till min far som skulle gå till advokaten, och då fick jag följa med dit där. Jag var stöd till min bror, och min bror och jag satt i rättegång, men han blev ju då frikänd eh, för sitt problem. (Mikael)

Detta har inte varit oproblemiskt för Mikael, som inte själv haft någon att vända sig till för att få stöd och som varit sjukskriven ett flertal månader och nu går på arbetsrehabilitering för att snart återgå till vanlig tjänst.

Andra känslomässiga konsekvenser som de intervjuade berättat om, är att känna oro för att föräldern skall börja spela igen, att inte vända sig till andra om man har problem utan att lösa problemen själv, att relationen till föräldern förändrats, att lögnerna de fått uppleva som barn följt med dem långt in i vuxenlivet, att andras mående går före det egna måendet, att det är lättare att känna andras känslor än de egna känslorna och rädsla för de egna känslorna. Så här säger Måns:

Jag vet inte riktigt var alla känslorna ska pass... hamna, vad jag ska känna för vad, om jag känner rätt och om jag litar på mina egna känslor och sånt där. Det är mer det. Rädsla, mycket rädsla. Efter som jag inte fått nånting bekräftat när jag varit liten så är jag rädd för varenda liten känsla jag känner. (Måns)

4.3.2 Personliga ställningstaganden

Två intervjuade berättar att de tänkt "Sån ska jag inte bli" utan istället bemödat sig om att ge sina barn en annorlunda uppväxt än de själva fått. Flera stycken väljer att inte spela själv, några för att det inte ger dem något, och någon av rädsla för att fastna i ett beroende. En man är väldigt tydlig med sitt val:

Ska jag bli spelmissbrukare också, för min mamma var det? Nej, jag väljer, visst är det lite tyngre och lite jobbigare, men jag, jag väljer inte den. Jag skiter i den vägen. (Martin)

4.3.3 Att stödja föräldern

Flera intervjuade berättar att de som vuxna på olika sätt försökt hjälpa föräldern i situationer som varit relaterade till spelandet. Övervägande delen av dem har fått hjälpa till att få in föräldern på behandling eller upprätta stödkontakt för spelberoendet. En av dem har fått hjälpa modern att ställa ultimatumet gentemot fadern att han fick välja mellan hustrun och spelandet och på så sätt förmått honom att uppsöka spelberoendeföreningen. En kvinna berättar att hon som vuxen förlorade sitt barndomshem då modern avhystes på grund av

hyresskuld. Detta trots att dottern lånat henne pengar för att lösa skulden. Den intervjuade berättar att hon blev uppringd av modern, som sade att hon skulle avhysas fjorton dagar senare. När dottern kom hem till modern, satt modern halvklädd och helt passiv i sitt "totalt raserade" hem. Barnen fick ombesörja packning och magasinering av sakerna, medan modern satt helt passiv.

4.3.4 Ekonomiska konsekvenser

Som nämnts tidigare, har mer än hälften av de intervjuade som barn fått lära sig att möjliggöra föräldrarnas spelande, något som följt med långt in i vuxenlivet. De beskriver att det krävt aktiva ställningstaganden av dem som vuxna att förmå sig att sluta med det. Sex av nio intervjuade berättar att de fått uppleva olika negativa ekonomiska konsekvenser även som vuxna av föräldrarnas spelande. Dessa konsekvenser har bland annat varit att de i flera eller rentav många år lånat ut stora summor pengar till den spelberoende, innan de slutligen sagt nej. De har aldrig heller fått sina pengar tillbaka. En kvinna tog ett lån för att hjälpa föräldern betala sin hyresskuld, vilket medfört att hon själv idag inte får några lån på banken. En annan kvinna har på grund av att fadern förskingrat från henne, förfalskat hennes namnteckning och övertalat henne att skriva på hyrköpsavtal åt honom som han senare misskött, gett henne betalningsanmärkningar och stora skulder hos Kronofogden vilka hon måste betala. På grund av att familjen har ett ovanligt efternamn och fadern var så okänd på orten där de bodde, hade hon också svårigheter att få ett arbete och försörja sig i början. Andra har, som tidigare nämnts, fått uppleva att föräldern stulit smycken ifrån dem. Två intervjuade berättar att de själva som vuxna blivit ekonomiskt sinnade och noga med att ha koll på sina pengar.

4.3.5 Relationsmässiga konsekvenser

Av de intervjuades utsagor, finns det i en släkt fortfarande olösta gräl, dels utifrån de avstånd som skapats av den spelande föräldrarnas sätt att skapa kilar mellan syskonen för att kunna spela obehindrat, dels av konflikter som uppstått i samband med att föräldern skulle gå in i behandling. Dessa konflikter och avstånd är ännu inte lösta, fastän det hunnit gå tre år sedan föräldern sökte behandling för sitt spelande.

Anna berättar att moderns behandling och därmed förändring blev en chock för henne:

I början så... Jag vet inte, men i början så kunde jag inte riktigt umgås med henne. Det blev sån chock för mig, att "Vem är du? Ska du va' min mamma, var är min mamma nånstans?" typ. "Du ser ut som min mamma, men du är inte min mamma". Det blev så här, väldigt chock

när hon kom hem igen då. För att jag kände inte igen det här beteendet som hon hade, för det var helt plötsligt så annorlunda. (Anna)

En intervjuad beskriver att relationen mellan henne och fadern klart har påverkats av att han förskingrat från henne och förfalskat hennes namnteckning. Hon har flera gånger fått polisanmäla fadern för att undvika ytterligare skulder, och skulle ha kunnat polisanmäla honom ännu fler gånger, men har inte alltid orkat med det. Hon säger vidare att fadern valde att utsätta henne för detta, för att han inte trodde att hon skulle sätta hårt mot hårt. Hon bröt kontakten med fadern, då han ännu spelade, efter en spelrelaterad konflikt och återupptog kontakten först tre år senare då han gått in i behandling. Hon berättar att fadern numera inte tar minsta lilla lott ens, för om han skulle återuppta spelandet, skulle han direkt förlora sina vuxna barn:

För han är så rädd för att trilla tillbaka. Och han vet ju det också liksom, att då... är både jag och syrran borta. För all tid och evighet. (Anette)

En man tycker att moderns spelande gjort att mammarollen inte finns kvar. Ett par stycken har uttryckt att det varit bra att få konfrontera föräldern på Kolmårdens behandlingshem med vad de fått utstå under uppväxten, medan en tyckte att det var en förfärlig chock att komma till Kolmården på anhörigdagarna.

4.3.6 Relationen till den spelande föräldern idag

Sju av de nio intervjuade har föräldrar som genomgått behandling på Kolmårdens behandlingshem. En förälder spelar fortfarande. En förälder har inte genomgått behandling men har kontakt med spelberoendeföreningen på orten där han bor, och hans anhöriga upptäcker ibland att han spelat i smyg.

De intervjuade skattar relationen mellan dem själva och den spelande föräldern allt ifrån en bra relation till en ansträngd relation. Den kvinna vars mor fortfarande spelar, tycker det är svårt att se att modern inte mår bra och beskriver relationen som lite ansträngd men tycker att de har börjat närma sig varandra, även om modern inte är något stöd för henne.

En kvinna som bland annat fått svåra ekonomiska konsekvenser som vuxen, berättar att hon idag har ganska bra kontakt med fadern, men ger inte honom förtroenden, släpper inte in honom helt i sitt liv och ser till att veta var hon har sin plånbok då hon hälsar på honom. En

annan kvinna har idag en bra relation till modern, kan känna djup empati för henne och tycker att de stödjer varandra ömsesidigt. En man tycker att han har en god relation med föräldrarna fast lite stel ibland, och säger att han börjat spela golf med dem för att de ska ha ett gemensamt intresse. Han hjälper modern att ”hålla koll” på fadern, som ibland spelar i smyg och glömmet spelkupongerna i fickorna, där hustrun upptäcker dem. Då ringer modern till honom och gråter, och han försöker konfrontera fadern, eller ringer han Spelberoendeföreningen och försöker få dem att konfrontera fadern.

En kvinna uttrycker att hon och modern spelade ihop tidigare, men att de nu inte har något alls gemensamt. Hon tycker inte att hon kan tala med modern om personliga saker, utan är rädd att modern inte lyssnar. För en man är relationen till modern idag annorlunda, men han tycker inte att den är bättre. Han beskriver att han konfronterat modern med hennes spelande och dessutom pressat henne till att gå in i behandling, och att modern ännu inte kunnat försonas med honom för det. En annan man beskriver relationen till modern som bra och förtroendefull men ändå ytlig, fastän båda ger sken av att den är tight. Han säger även att familjeklimatet fortfarande är negativt påverkat, att den gamla atmosfären finns kvar. En man anser att en del av moderns gamla beteende med irritation och aggressivitet kan finnas kvar, fastän hon gått i behandling för sitt spelberoende. Han ser inte längre modern som en förälder, utan som en vän eller någon man bor ihop med. Han blir irriterad på det mesta hon gör och säger, för att han känner igen det och minns tidigare situationer. Han längtar också efter att flytta. Men ändå anser han att relationen mellan dem är ganska bra och att han kan känna förtroende för modern ibland.

En man säger så här:

Jag tycker det är jättebra. Det är underbart. Det är ju först nu dom sista åren som jag har känt att jag har fått en mamma. Verkligen. Och det har varit, det är det som har varit så helande så långt vi nu har kommit i våran familj, då. (Martin)

4.3.7 Syskonen

De intervjuade har i intervjuerna ibland nämnt något kort om syskon till dem. Ett syskon i artonårsåldern blev bostadslös tillsammans med modern då de avhystes för hyresskuld. Socialtjänsten på orten ville då inte bevilja syskonet försörjningsstöd, varpå den intervjuade fick strida för att syskonet skulle få hjälp och slippa stå utan pengar, mat och tak över huvudet. Samma syskon har på grund av moderns spelande fått skulder och

betalningsanmärkningar. Ett par intervjupersoner berättar om syskon som använder droger, varav den enas syskon avlidit i sviterna av narkotikamissbruk. Jag har också fått höra om syskon som idag inte är förmögna att arbeta och som inte har något socialt nätverk och om syskon med stora psykosomatiska symptom.

4.4 De intervjuades tankar om stöd

Alla nio intervjuade anser att barn till spelberoende behöver hjälp. De har som barn själva dels inte förstått vart man skulle vända sig för att få hjälp, dels har de på olika sätt beskrivit att man som barn inte berättar, för att det är skamfyllt och för lojaliteten gentemot föräldern. Flera har uttryckt att utomstående måste se att barnet behöver hjälp, och det har också framförts att det är viktigt att ge hjälpen så tidigt som möjligt. Flera uttrycker att det skulle ha varit bra att få andra perspektiv, kanske en stödfamilj där man hade fått se ett vanligt hem med vuxna att tillgå och kunnat få känslomässigt stöd. Flera tycker också att de skulle ha behövt någon form av samtalskontakt, någon de kunde få förtroende för och som lyssnade på dem. En man betonar vikten av att se barnets signaler på att något är fel, och att stödja istället för att nonchalera signalerna och senare straffa när barnet blivit äldre och gör snedsteg. Vidare har det framhållits att det är viktigt att lära spelberoendes barn att det inte är deras fel eller skuld att föräldern är spelberoende, och att även föräldern behöver hjälp. Denna hjälp skulle Anna behövt:

Det skulle ju varit mycket lättare om man hade nån och prata med, eller... typ nån som ville försöka förstå liksom, vad som pågick och försöka liksom hjälpa till och dra henne från dom här maskinerna liksom. (Anna)

Vidare framförs att det behövs mer kunskap om spelberoende hos dem som arbetar med barn och ungdomar, att skolor borde informera om spelberoende, att skolan måste se varje barn för det barnet är, och att socialtjänsten bör vara uppmärksamma och våga säga när de tror att något är fel.

5. AVSLUTNING

5.1 Analys

I denna uppsats har jag dels i en egen studie och dels genom att studera tidigare forskning, undersökt enskildas upplevelser av att vara barn till en spelberoende. I detta kapitel utgår jag ifrån viktiga delar av mitt empiriska material och belyser dessa utifrån frågeställningarna. De teman som redovisas i analysen utgår alltså ifrån mitt empiriska material. Till detta knyts

också teorikapitlen om tidigare forskning och coping. Då min egen studie utgår ifrån en förhållandevis liten population, kan jag inte dra några generella slutsatser om situationen för barn till spelberoende i allmänhet, utan endast utgå utifrån mitt eget material och jämföra detta med tidigare forskning.

5.1.1 Inget barn har gått skadeslöst

Det står klart utifrån intervjuerna att alla nio intervjupersonerna fått uppleva tydliga negativa konsekvenser av föräldrarnas spelande. De totala konsekvenserna varierar, beroende på spelandets omfattningar och familjens totala situation. Spelberoendet kan inte heller isoleras från andra faktorer i uppväxten. Naturligtvis samspelar alla faktorer till en helhet, vilket vi måste hålla i minnet när jag nedan väljer att försöka fokusera enbart på föräldrarnas spelande. Av betydelse är till exempel hur pass god eller dålig ekonomi familjen har från början, om den förälder som inte spelar finns i familjen, hur pass välfungerande denna förälder i så fall är och om vederbörande kan och förmår kompensera de negativa spelkonsekvenserna. Alla intervjuade har dock berättat att de upplevt negativa konsekvenser av föräldrarnas spelande, såväl ekonomiskt, känslomässigt som socialt.

5.1.2 Familjesammansättningen har betydelse

I den tidigare forskning som jag redogjort för i uppsatsen, utgår forskarna i mycket hög grad ifrån att spelaren är fadern och att modern finns i familjen, eller åtminstone att barnen lever i en familj med två föräldrar. Detta mönster har endast stämt på två av mina nio intervjuade. I dessa två familjer har den icke-spelande modern varit stabil och kunnat stå för föräldraomsorg. I likhet med den tidigare presenterade forskningen (Custer & Milt 1985, Lorenz 1987, Franklin & Thoms 1989), har dessa barn berättat om ett flertal negativa konsekvenser av spelandet, som exempelvis ständiga gräl mellan föräldrarna om pengar, ekonomiska brister, faderns ständiga frånvaro och att de i olika situationer fått ta en föräldraroll gentemot den spelande fadern. En av de intervjuade har hjälpt modern att förmå fadern att sluta spela. Detta ligger i linje med Franklins & Thoms' (1989) forskningsresultat om allians mellan barn och den icke-spelande föräldern. Jag vill där nämna att jag, utifrån den aktuella intervjun, ser en skillnad i den beskrivna interaktionen mellan familjemedlemmarna, gentemot den familjeinteraktion som de övriga intervjuade beskrivit. Den spelande föräldern i denna familj, är den ende föräldern i studien som försöker hålla sig spelfri men som inte genomgått sluten behandling. Familjen förefaller dock att i stora delar ha samma interaktionsmönster som tidigare. Det kan därmed vara så att den familjen inte fått den

relationsbearbetning som de andra familjerna fått genomgå då deras föräldrar genomgått slutna behandling, och inte heller formats av den teori som finns på ett behandlingshem.

För de övriga sju har det varit modern som varit spelberoende. Ett par av dessa intervjuade har levt i familjer där det funnits en ytterligare problematik utöver spelberoendet, som till exempel alkoholmissbruk hos den spelande modern eller hos den andre föräldern, dåligt socialt nätverk etc. Generellt kan också sägas att för dessa sju intervjupersoner har fäder och styvfäder haft svaga föräldrpositioner och varit känslomässigt frånvarande och därmed funnits i periferin, eller haft stora egna problem med alkohol eller spel, vilket gjort att de inte kunnat kompensera barnen med den föräldraomsorg den spelberoende modern inte förmått att ge. En rimlig tolkning är att dessa sju intervjupersoner har varit mycket utlämnade i föräldrarnas missbruk. Den forskning jag tagit del av nämner endast lite om den andre föräldrarnas omsorgsförmåga. Jonsson (1994) påpekar dock att barnens situation påverkas i hög grad av hur omfattande spelberoendet är och hur välfungerande föräldrarna är. Den tidigare forskning jag funnit, har utgått från att barnet växer upp med båda föräldrarna. Jag har alltså saknat forskningsuppgifter kring hur det är att växa upp med en spelberoende förälder och en styvförälder, samt även hur det är att växa upp med en ensamstående spelberoende förälder. Sju av de intervjuade i studien har som barn inte kunnat vända sig till vare sig modern eller fadern, och de har fått uppleva ett flertal svåra konsekvenser av detta. Det faktum att de inte haft någon föräldragestalt att vända sig till i vardagen och få känslomässigt stöd ifrån, måste ses som en försvårande faktor. Precis som barnen till spelande fäder, har dessa under uppväxten fått uppleva den spelande moderns frånvaro hemifrån (Lorenz 1987, Custer & Milt 1985). De har vidare fått uppleva värre ekonomiska konsekvenser än de övriga. För ett par har detta inneburit att det frekvent saknats mat hemma och de fått gå hungriga.

5.1.3 Ekonomiska konsekvenser

I intervjuerna utpekades det faktum att barnen fått uppleva negativa konsekvenser ekonomiskt. Åtta av nio intervjuade fått uppleva att föräldern stulit eller ”lånat” pengar och saker från dem. De har berättat att föräldern under deras uppväxt spelat upp deras sommarjobbspengar, barnbidrag och liknande. De har också fått uppleva att alla pengar gått till spelande, varpå de inte fått behövliga kläder, inte fått födelsedagspresenter eller veckopeng. Alla har också fått uppleva andra ekonomiska konsekvenser för familjen. Min studie bekräftar i detta flera forskares resultat (Jonsson 1994, Federman et al 2000, Darbyshire et al 2001), som redovisats i tidigare kapitel.

5.1.4 Sociala konsekvenser

Av det empiriska materialet är det tydligt att de flesta intervjuade påverkats socialt av föräldrarnas spelande. Det är naturligtvis så att den spelande föräldern försökt dölja vidden av sitt spelande för nätverket. De intervjuade berättar att de antingen blivit isolerade från släktingar och nätverk, eller att de personer de umgåtts med i stor utsträckning haft en spelproblematik och/eller en alkoholproblematik. Någon har också i efterhand fått veta att personer familjen umgåtts med i själva verket var den spelande faderns övervakare. För dem som i hög grad isolerats, innebär det att det funnits få eller kanske inga personer som förstått deras situation, även om flera uppgivit att några i nätverket anat att något varit fel men inte vetat vad. Studien visar att det frekvent förekommit spelande och även alkohol i tre av fem släkter. För dem som växt upp i dessa släkter, är en rimlig tolkning att de som ändå haft kontakt med familjen, haft samma livsstil med frekvent spelande och kanske också spelberoende och därmed inte funnit något anmärkningsvärt i dessa barns situation. Även detta ligger i linje med forskares resultat om att spelberoende ofta följer med i generationer (Jacobs 1989b), att spelare kan ha haft en emotionellt svår uppväxt (Lorenz 1987) samt att hustrun ofta är uppväxt med en alkoholiserad förälder (Franklin & Thoms 1989 bl a) eller spelande förälder (Heineman 1992) eller med en våldsam, känslomässigt störd eller frånvarande förälder (ibid). Det kan också vara så, utöver att föräldern lyckats dölja problemets omfattning, att släktingarna inte förmått se barnen på grund av att den egna livssituationen tagit alltför mycket kraft. Barnen har därmed haft sämre förutsättningar att få stöd genom att släkten inte förmått se barnens svåra situation.

5.1.5 Känslomässiga konsekvenser

Intervjupersonerna har samtliga, utifrån intervjuerna, påverkats negativt känslomässigt av föräldrarnas spelande. De har till exempel berättat om ilska, besvikelse, ledsnad, ångest, ensamhet och utsatthet. Detta överensstämmer med Franklin & Thoms (1989) beskrivning. De intervjuade har också berättat om känslomässiga konsekvenser som de får brottas med långt in i vuxenlivet, som till exempel dåligt självförtroende, dålig identitetsuppfattning, att alltid vara duktig och ta hand om andra, svårighet att sätta gränser för andra människor eller att stänga av känslomässigt. Detta leder mig in på Jacobs (1989a), som gjort konklusionen att barn till spelberoende har sämre förutsättningar än andra att lösa de problem de möter i livet. Min bedömning, utifrån mina intervjupersoners berättelser, är att de i en del sammanhang får anstränga sig hårdare än andra som haft bättre förutsättningar, när de möter svårigheter i livet, för att hantera dessa konstruktivt. Mer än hälften av de intervjuade har vidare som vuxna

fortsatt det beteende de fått lära sig som barn, nämligen att underlätta för föräldern att fortsätta spela, oftast genom att låna ut pengar. Fyra av nio intervjuade har eller har haft någon form av samtalskontakt eller terapi för att bearbeta uppväxten.

De svåraste konsekvenserna att bära för de intervjuade idag, verkar vara de känslomässiga konsekvenserna, i kombination med den känslomässiga förlusten av föräldern. Många av barnens överlevnadsstrategier som de behövt för att kunna hantera situationen som barn, kvarstår hos dem. De anstränger sig idag för att arbeta bort exempelvis svårighet att lita på andra människor, duktighetsbehov, kontrollbehov, konflikträdsla och rädsla för känslor. För ett par är det en börda att ännu vara väldigt observanta ”avläsare” i alla situationer. En del av dem har säkert också bortträngda minnen de måste hantera. Alla känslor mot den spelande föräldern är vidare en lång process att bearbeta. Detta skulle kunna skapa en dubbel bild av föräldern, dels den positiva föräldern de vill ha, dels den negativa föräldern som svikit dem. För flera av dem verkar det finnas en gräns för hur nära inpå de släpper in föräldern i sina liv, även om föräldern varit spelfri i flera eller rentav många år. Några har ändå en ganska god kontakt med spelföräldern, medan någon nästintill inte har någon kontakt med denne. En fråga jag ställer mig är: Är det så att dessa personer som barn blivit så grundligt svikna att det inte helt går att reparera?

5.1.6 Förlust av föräldraomsorg och ombytta generationsroller

I intervjuerna utpekas det faktum att barnen i mycket hög grad upplevt att föräldern ”inte funnits där för dem”, utan varit mycket borta från hemmet och då föräldern ändå varit hemma, inte förmått att ge dem den kontakt och föräldraomsorg som de behövt. Detta bekräftar Darbyshires et als (2001) studie om en förlust av föräldern, både fysiskt och existentiellt. Några barn har redan tidigt fått klara sig själva hemma bäst de kunnat, då föräldern ägnat sig åt sitt spelande och de inte haft någon annan stabil vuxen i hemmet. Några har redan tidigt i mycket hög utsträckning även fått ta hand om yngre syskon, laga mat, städa och sköta hemmet. Sysslor där det förvisso kan vara rimligt att tänka sig att barn ger föräldern hjälp ibland, men där dessa barn har beskrivit ombytta generationsroller. Barnen har fått agera som vuxna, medan föräldern i sitt spelande inte förmått ta ansvar för vare sig barn eller hem. Detta ligger väl i linje med den av Darbyshire et al (2001) redovisade undersökningen. Dessa ombytta generationsroller har följt med långt in i vuxenlivet för de äldre intervjuade. De har inte, som andra vuxna, haft sina föräldrar att gå till för råd eller stöd, utan istället fått vara den

som givit föräldern stöd, genom att låna ut pengar, hjälpa till vid föräldrarnas avhysning och liknande.

5.1.7 Syskonrelationer

Avseende relationen mellan syskon, beskriver Jonsson (1994) att relationen till syskon och den icke-spelande föräldern kan bli viktigare än annars. I min studie har det visat sig att det också kan råda omvända förhållanden mellan syskonen i en familj. En kvinna berättar om att system mobbat henne under flera års tid, utan att föräldern tagit sig an detta. Ett par andra intervjuade berättar om konflikter och splittring mellan syskon, splittring som den spelande modern orsakat för att hålla familjens fokus på annat än hennes spelande. Min tolkning av dessa splittrade syskon är att var och en av dem som barn fått uppleva så omfattande negativa konsekvenser av föräldrarnas spelande att de haft fullt upp med att försöka hantera sin egen situation och inte haft kraft över till att stödja varandra. En annan rimlig tolkning är att föräldern inte heller förmått att lära syskonen att stödja och hjälpa varandra. Dessa syskon riskerar då att även på sikt förlora gemenskapen med varandra, om de inte redan gjort det. Dessa klyftor består också långt upp i vuxen ålder. Ovanstående har jag dock inte funnit i den tidigare forskning jag studerat.

5.1.8 Stöd av utomstående

Några av de intervjuade har berättat att de sökt stöd av andra vuxna. Fem stycken har under uppväxten haft stöd av någon släkting, och har själva beskrivit detta som viktigt, även om de inte heller för denne, berättat något om föräldrarnas spelande. Detta stöd förefaller vara mycket viktigt för dem. I synnerhet för dem som inte haft stöd av en icke-spelande förälder eller styvförälder. Detta skulle kunna tolkas som att vikten av att någon ser, förstår och stödjer barnet är betydelsefull. Detsamma beskrivs av Sandler et al (1997), som framhäver socialt stöd som viktigt för att främja en god coping. Utifrån ovanstående resonemang, skulle det också kunna vara av stor betydelse att barn till spelberoende blir sedda av socialtjänsten, och där barnen behöver det, erbjuds ett bistånd till exempel i form av en kontaktperson eller kontaktfamilj. Detta skulle ge barnen ett vidgat perspektiv, en plats där de får vara barn och slippa ta ansvar

5.1.9 Lojalitetskonflikter

De intervjuade har som vuxna barn till en spelberoende också, förutom övriga konsekvenser, fått ta ställning till väldigt svåra val gällande föräldern, i de fall där föräldern stulit

exempelvis smycken och pengar från dem själva eller andra släktingar. De vuxna barnen hamnar då, på grund av konsekvenserna av föräldrarnas spelande, i en lojalitetskonflikt där de slits mellan å ena sidan lojaliteten och känslorna för föräldern och å andra sidan sina känslor inför att ha blivit bestulna och också sina värderingar om rätt och fel. Det torde vara en mycket svår position att befinna sig i, att antingen polisanmäla sin egen förälder eller att så att säga låta detta fortgå.

5.1.10 ”Spelberoende, kan man vara det?”

Samtliga intervjupersoner berättar att de som barn inte förstått att föräldern var spelberoende och att de då aldrig hade hört talas om begreppet. Detta skall ses i kombination med att alla intervjuade som barn, precis som vid andra beroenden, varit väldigt lojala mot föräldern och familjen och inte berättat något signifikant för någon utomstående. Kunskapen om spelberoende är ännu idag ganska okänt, och det innebär att fenomenet måste ha varit mycket mer okänt när en del av intervjupersonerna växte upp. Fastän barnen uppvisat stor lojalitet, är det ändå troligt att den dåliga kunskapen om fenomenet varit en försvårande faktor när de medelålders intervjuade växte upp.

5.1.11 Vilken coping har de intervjuade haft?

Enligt Jacobs (1989a) löper barn till spelberoende större risk att utveckla någon slags beroende, får sämre stresshanteringsförmågor och sämre copingmöjligheter. Hans slutsats är att barnen utan tidig och kompetent hjälp kommer att få sämre förutsättningar än andra att lösa de problem de möter i livet. Dessa forskningsresultat stämmer överens med forskning gällande annat missbruk. Det har dock inte framkommit hos mina intervjupersoner att någon själv är spelare eller har ett annat beroende. Ett par stycken har uttryckt att det var roligt att spela med föräldern, varav en uttrycker ett medvetet val att inte spela utifrån en rädsla att bli beroende. Min tolkning av ovanstående är att det kan bero på att jag valt att gå via de lokala spelberoendeföreningarna för att hitta intervjupersoner, och att de som är engagerade där inte nödvändigtvis behöver vara ett representativt urval av barn till spelberoende. En annan aspekt är att de personer som själva har en problematisk livssituation med spel, alkohol, droger eller andra belastningar, förmodligen inte har en så pass ordnad livssituation att de velat eller klarat av att medverka i en intervju. Ett par intervjuade har dock berättat om syskon med drogproblem eller andra problem som gör dem oförmögna att arbeta. Då jag sökte personer till min studie, föll också en person bort som jag inte lyckades nå. Jag vet inte om bortfallet berodde på en problematisk livssituation eller på andra orsaker.

Det som då kännetecknar de jag intervjuat, är att de på olika sätt försökt hantera sin uppväxt. Min bedömning är att alla intervjuade har haft resurser till coping. Det är också möjligt att flera av dem tagit till generella copingstilar såsom avtrubning och bortträngning (Sandler et al 1997). Någon intervjuperson har också uttryckt en vilja att inte gräva alltför mycket i det som varit. Flera har vidare tagit till problemfokuserad coping, då de försökt påverka omgivningen genom att exempelvis ha varit duktiga och skött hemmet för att undvika skäll eller konflikter, hjälpt föräldern att ordna pengar till spel eller gjort upp planer om hur man skulle gå tillväga (Lazarus & Folkman 1984). Detta förefaller att i en del situationer ha fungerat och reducerat den omedelbara stressen för barnen. Det har dock inte löst situationen på längre sikt. Samtliga har tagit till känslfokuserade copingstrategier för att hantera eller minska den känslomässiga stressen. De har bland annat uttryckt att de stängt av känslorna, försökt blunda för problemen och omtolkat situationen till något positivt. Det förefaller som om de varit mest benägna att använda en känslfokuserad coping. De har haft mycket små eller obefintliga möjligheter att påverka sina föräldrars spelande i positiv riktning. Detta överensstämmer med de forskningsresultat som redovisats kring att känslfokuserad coping är mer effektiv då individen inte kan påverka situationen (Eisenberg et al 1997, Sandler et al 1997, Lazarus & Folkman 1984). De har också använt sig av undvikande och stödsökning, såsom beskrivs i copingkapitlet (Adler et al 1996, ref i Sandler et al 1997). Jag jämför också detta med vad Chassin et al (1997) refererar om coping hos barn till alkoholister. Dessa barn var, i likhet med mina intervjuade, mest benägna att se familjens problem som oföränderliga och använde mer känslfokuserad coping än problem fokuserad coping, och tog även till undvikandestrategier. Rönnberg et al (1993) jämför ju alkoholberoende och spelberoende, och utifrån detta torde det vara rimligt att kunna göra denna jämförelse om deras respektive barn.

Om man tillämpar Claezons anpassningsförmågor (Claezon 1996) har mina intervjupersoner mestadels haft en bra coping. Så vitt jag vet är ingen av dem kriminell, missbrukare eller i behov av frekvent psykiatrisk vård. De som är medelålders vuxna har hunnit få egna familjer, lever i parförhållanden och tar hand om sina barn. De flesta har arbete eller studerar. Två stycken arbetar i vanliga fall men är sjukskrivna på grund av utbrändhet, varav den ene inom kort återgår i vanlig tjänst. Dessutom har en ung kvinna avbrutit skolgången och har ingen sysselsättning. Det är rimligt att anta att föräldrarnas spelande för dessa har bidragit till deras nuvarande situation. Samtidigt kan denna inte isoleras från andra faktorer i deras liv och i

samhället. Dessa tre personer bedöms vara i behov av adekvat stöd för att kunna erhålla/återgå till arbete eller annan sysselsättning.

5.2 Slutdiskussion

Min intention med uppsatsen var att undersöka hur de intervjuade upplevt att vara barn till en spelberoende, och vilka sociala, känslomässiga och ekonomiska konsekvenser detta medfört, samt om dessa barn fått någon hjälp och hur denna hjälp i så fall sett ut. Min första frågeställning var hur barnen upplevt konsekvenser av föräldrarnas spelande. Vidare undrade jag hur relationen mellan spelaren och barnet påverkats, hur barnet upplevt föräldern under ”spelartiden” och hur föräldrarnas spelande påverkat barnet socialt, känslomässigt och ekonomiskt, och hur barnet hanterat detta. Slutligen hade jag också frågeställningar kring vilken hjälp barn tyckt att det behövt och var barnet kunnat få hjälp. Utifrån den empiri jag redovisat tidigare i uppsatsen, är det tydligt att varje barns totalsituation haft betydelse för konsekvensernas omfattning, och att samtliga intervjuade upplevt negativa konsekvenser av föräldrarnas spelande, för merparten av de intervjuade till och med omfattande konsekvenser. Relationen mellan barnet och den spelberoende föräldern har påverkats i ganska hög eller hög grad. De känslomässiga konsekvenserna förefaller vara de allvarligaste, medan också de ekonomiska och sociala konsekvenserna varit betydande för merparten av dem. Ett par av de intervjuade har haft kontakt med barnpsykiatrisk klinik, men ingen av dem har, relaterat till föräldrarnas spelande, erhållit någon hjälp av utomstående professionella. Spelets största baksida, förutom ekonomisk ruin och de åtföljande spåren av detta, är för barnen den känslomässiga förlusten av föräldern och de därtill hörande känslomässiga konsekvenserna.

Barnen i min studie har, på grund av bristande kunskaper inom området hos både socialtjänst, skola och barnomsorg, inte erhållit någon hjälp för föräldrarnas spelande eller för den totala hemsituationen. Alla har dock ansett att de skulle ha behövt hjälp, kanske en samtalskontakt eller stödfamilj, och att skolan och socialtjänsten skulle ha kunnat hjälpa. De tecken som har funnits, har inte uppmärksammats av professionella. Såsom exempel ger jag att barnomsorgen kunde ha uppmärksammat att det ständigt var ett äldre syskon, istället för föräldern, som lämnade och hämtade det yngre syskonet i barnomsorgen. Dessa barn har alltså även blivit svikna av det professionella nätverket. Enligt Socialtjänstlagen kapitel fjorton (Norström/Thunved 2004), har anställda inom bland annat skola, barnomsorg, sjukvård och socialtjänst en anmälningsskyldighet till socialnämnden, om de i verksamheten får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta

understryker vikten av att dessa professionella har goda kunskaper om spelberoende, är observanta på de eventuella tecken barnen uppvisar, samt har kurage till att fullfölja sin skyldighet och inte ignorerar de tecken som finns. För att dessa barn skall få någon hjälp, krävs det en vuxenvärld som orkar och vågar se och ställa sig på barnens sida. Sammantaget krävs å ena sidan att de personer i nätverket som har insyn i familjen också orkar och vågar lägga märke till barnens situation, och å andra sidan att såväl professionellt nätverk som socialtjänst har gedigna kunskaper och resurser för att uppmärksamma barnen och ge dem och deras föräldrar den hjälp de behöver.

Vi måste hålla i minnet, att i ett fritt samhälle är det svårt att motivera allmänna restriktioner för individens spelande. Varje människa har rätt att själv välja sitt liv och sina prioriteringar. Men vi har också en lagstiftning som fastslår anmälningsskyldigheten för det professionella nätverket vid misstanke om att ett barn far illa. Då ett barn riskerar att fara illa, måste omsorgen om barnet ha hög dignitet.

Utifrån min studies resultat, vill jag vidare lyfta fram att det ur barnens perspektiv är angeläget att de föräldrar som söker hjälp för sitt överdrivna spelande också får den hjälp de behöver. Dessutom är det viktigt att uppmärksamma föräldrarnas hela beteendeproblematik och inte enbart själva spelandet. Spelandet har ju åtföljts av en vana att ljuga, manipulera och dölja svåra eller obehagliga saker, vilket inte alltid försvinner i och med att själva spelandet upphör. Spelandet får anses ha fyllt en viktig funktion i spelares liv, och den funktionen behöver tillgodoses även efter spelandet. Det är därför viktigt att spelare ges möjlighet till behandling utifrån ett helhetsperspektiv.

Jag vill också återknyta till Socialtjänstlagen kapitel fyra, enligt vilken den individ som inte själv kan tillgodoses sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt, har rätt till bistånd av socialnämnden (Norström/Thunved 2004). Som tidigare påpekats, nämner inte lagtexten något om spelproblematik, det står dock nämnt i kommentarerna till lagtexten att spelberoende i vissa fall ligger inom socialtjänstens område (ibid). Detta försvårar sannolikt för spelberoende att erhålla adekvat hjälp, vilket då också ger negativa återverkningar på dessa barn. Att skriva in rätt till bistånd för spelberoende i lagtexten, skulle enligt min bedömning vara behövligt. Detta då det dels skulle förenkla för hjälpsökande spelberoende och dels skulle innebära krav på kunskaper om spelberoende hos anställda socialsekreterare.

Jag har vidare ställt mig frågan vad det innebär för studien att det är personer som ger en retrospektiv berättelse. Naturligtvis har det betydelse för minnet av upplevelsorna och för hur de ser på sin barndom. Jag kan aldrig fånga hela verkligheten. Det finns alltid teman och nyanser som inte kommer med. Men alla intervjuade har, oavsett ålder, kunnat ge förvånansvärt detaljerade upplevelser och oftast haft tydliga minnen. Det råder stor överensstämmelse i berättelserna mellan syskon och mellan de som är unga vuxna och de som är äldre vuxna. De intervjuade har kunnat redogöra för händelser och reaktioner på ett sätt så att jag fått en detaljerad bild av hur det varit att vara barn till en spelberoende. Det är dock tänkbart att några intervjuade valt att inte berätta vissa händelser och att situationen rentav varit värre än vad som beskrivits.

Det skulle kunna vara lätt att döma dessa föräldrar för att barnen fått utstå sådana svåra upplevelser både under uppväxten och som vuxna. Vi måste dock komma ihåg att dessa föräldrar haft sin egen bakgrund att hantera, för flera föräldrar har bakgrunden varit svår och tragisk på olika sätt. Flera av föräldrarna är uppväxta med alkohol och spelande i släkten. Vi måste därför minnas att dessa föräldrar inte gjort medvetna val att skada sina barn, utan att de gradvis fastnat i ett spelberoende och att de med stor sannolikhet inte i förväg kunnat förutse de negativa konsekvenserna för barnen.

Sammanfattningsvis kan sägas att dessa barn till spelberoende har alla fått betala ett pris för förälderns beroende. Priset har varit olika högt, beroende på en rad omständigheter, bland annat den totala familjesituationen och på om barnet haft den andre föräldern eller en styvförälder som stöd. De barn som inte haft stöd av någon förälder/styvförälder och/eller där familjen haft ytterligare problem utöver spelproblematiken, har farit mest illa. Men ingen av de intervjuade har gått skadeslös ifrån förälderns beroende. Och för alla kvarstår konsekvenser, för några rentav stora konsekvenser, långt in i vuxenlivet. Sammanlagt kan också sägas att dessa personer gått igenom långvarig och svår känslomässig stress, och att de trots detta gör sitt bästa för att hantera sina liv så konstruktivt de kan.

De spelberoende barn är en utsatt men osynlig grupp som enligt min bedömning definitivt behöver och förtjänar mer uppmärksamhet och stöd.

5.3 Förslag till fortsatt forskning

I nuläget finns det ingen svensk forskning direkt riktad mot spelberoendes barn och ganska lite även internationellt. Den forskning jag har funnit direkt riktad mot dessa barn, är ett par kvantitativa enkätstudier och en kvalitativ studie på femton barn. Fortsatt kvalitativ forskning med större populationer än i denna uppsats skulle kunna bidra till att ge allmängiltiga resultat av hur det är att vara barn till en spelberoende. Denna forskning skulle kunna ha fokus på såväl att växa upp med en spelberoende förälder som att vara vuxet barn till en spelberoende. Vidare skulle jag finna det intressant med studier som jämför barn till spelberoende i olika familjekonstellationer, såsom att växa upp med en ensamstående spelberoende förälder eller i en familj med styvförälder och eventuella halvsyskon/styvsyskon. Även kvantitativa studier med enkäter till exempelvis förhållandevis stora populationer av tonåringar kring föräldrars spelande och egen livssituation skulle kunna bidra till ny kunskap om barn till spelberoende i svenska förhållanden.

KÄLLFÖRTECKNING

Chassin, Laurie, Barrera, Manuel & Montgomery, Heather (1997) "Parental alcoholism as a risk factor" i *Handbook of childrens coping. Linking theory and intervention* (red Wolchik, Sharlene & Sandler, Irwin 1997) New York & London, Plenum Press

Claezon, Ingrid (1996) *Mot alla odds*, Stockholm, Mareld

Custer, Robert & Milt, Harry (1985) *When luck runs out. Help for compulsive gamblers and their families*. New York, Facts On File Publications

Creutzer, Margaretha (2002) "Det spelberoende samhället". *Alkohol och narkotika*, 96:04

Darbyshire Philip, Oster Candice & Carrig, Helen (2001) The experience of pervasive loss: Young children living in a family where parental gambling is a problem. *Journal of gambling studies* 2001:17

Eisenberg, Nancy, Fabes, Richard & Guthrie, Ivanna (1997) "Coping with stress: the roles of regulation" i *Handbook of childrens coping. Linking theory and intervention* (red Wolchik, Sharlene & Sandler, Irwin 1997) New York & London, Plenum Press

Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund, Studentlitteratur

Federman, Edward, Drebing, Charles & Krebs, Christopher (2000) *Don 't leave it to chance*. Oakland, New Harbinger Publications.

First, Michael & Tasman, Allan (2004) *DSM-IV-TR mental disorders: diagnosis, etiology and treatment*. Chichester, Wiley

Folkhälsoinstitutet. (2004) Undersökning om kunskaperna om spelberoende – hos socialtjänst och landsting. www.fhi.se 041031

Franklin, Joanna & Thoms, Donald (1989) "Clinical observations of family members of compulsive gamblers" i *Compulsive gambling: theory, research and practice* (red Shaffer, Howard et al, 1989) Massachusetts, Lexington books

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1996) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg, Daidalos

Haugaard, Jeffrey, Reppucci, Dickon & Feerick, Margaret (1997) "Childrens's coping with maltreatment" i *Handbook of childrens coping. Linking theory and intervention* (red Wolchik, Sharlene & Sandler, Irwin 1997) New York & London, Plenum Press

Heineman, Mary (1992) *Losing your shirt: Recovery for compulsive gamblers and their families*. Minneapolis, CompCare Publishers

Henriksson, Benny & Månsson, Sven-Axel (1996) "Deltagande observationer" i *Kvalitativa studier i teori och praktik* (red Svensson, Per-Gunnar, 1996) Lund, Studentlitteratur

Jacobs, Durand F (1989a) Children of problem gamblers. *Journal of gambling behaviour* 1989:5

Jacobs, Durand F (1989b) Editorial comment. *Journal of gambling behaviour* 1989:5

Jonsson, Jakob, (2002) "Det värsta är alla svek och lögner". *Alkohol och narkotika*, 96:04

Jonsson, Jakob (1994) *Rien ne va plus – att vara nära anhörig till en spelberoende* Stockholm, Psykologexamenuppsats Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Jonsson, Jakob (2003) Stöd och hjälp till spelberoendes anhöriga. Rapport från Folkhälsoinstitutet 2003:23

Lazarus, Richard & Folkman, Susan (1984) *Stress, appraisal and coping*, New York, Springer publishing company

Leiseur, Henry & Rotschild, Jerome (1989) Children of Gamblers Anonymous members. *Journal of gambling behaviour* 1989:5

Lorenz, Valerie (1987) "Family dynamics of pathological gamblers" i *The handbook of pathological gambling* (red Galski, Thomas 1987) Springfield, Illinois

MINI-D IV: diagnostiska kriterier enligt DSM-IV-TR (2002) Danderyd, Pilgrim press

Moody, Gordon (1990) *Quit compulsive gambling*. Wellingborough, England, Thorsons Publishers Limited

Nilsson, Tomas (2002) *Jakten på Jackpot* Stockholm, Fri förlag

Norström, Carl & Thunved, Anders (2004) *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2004*, Stockholm, Norstedts Juridik AB

Ortiz, Liria & Nilsson, Anne (2004-08-02) "Oanständig snålhet av Bosse Ringholm", *Dagens Nyheter*, 2004-08-02

Robson, Colin (2002) *Real world research. A resource for social scientists and practitioner-researchers. Second edition*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.

Rönnerberg, Sten (1993) *Problemet spelberoende*. Stockholm, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan

Rönnerberg, Sten, Abbott, Max, Munch, Ingrid & Volberg, Rachel (1999) *Spel och spelberoende i Sverige. Rapport nr 3 i Folkhälsoinstitutets serie om spel och spelberoende*, Stockholm

Sandler, Irwin, Wolchik, Sharlene, MacKinnon, David, Ayers, Tim & Roosa, Mark (1997) "Developing linkages between theory and intervention in stress and coping processes" i *Handbook of childrens coping. Linking theory and intervention* (red Wolchik, Sharlene & Sandler, Irwin 1997) New York & London, Plenum Press

Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1996). "Den kvalitativa intervjun" i *Kvalitativa studier i teori och praktik*. (red Svensson, Per-Gunnar, 1996) Lund, Studentlitteratur

Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (1996). "Förståelse, trovärdighet eller validitet?" i *Kvalitativa studier i teori och praktik*. (red Svensson, Per-Gunnar, 1996) Lund, Studentlitteratur

Werner, Emily & Smith, Ruth (1992) *Att växa mot alla odds*, Stockholm, Norstedts

Besökta internetadresser

Spelberoendes riksförbund www.spelberoende.se

Statens folkhälsoinstitut www.fhi.se

Spelinstitutet www.spelinstitutet.se

BILAGA: INTERVJUFRÅGOR AVSEENDE BARN TILL SPELBEROENDE

Hur såg din uppväxt ut?

Familjebildning

Bostadssituation

Föräldrars utbildning

Hur gammal var du när din förälder blev spelberoende?

När upptäckte du spelberoendet?

Hur länge hade din förälder varit spelberoende när du fick veta det?

Hur fick du veta?

Hur såg din förälders spelande ut?

Upplever du att din situation och vardag förändrades när din förälder fick ett spelberoende?

Spelar din förälder fortfarande?

Om ja: Vad innebär det för dig idag?

Kan du komma ihåg särskilda händelser, relaterade till spelberoendet, som du vill berätta?

Hur upplevde du familjens ekonomiska situation under ”spelartiden”?

Hur upplevde du familjens sociala situation under ”spelartiden”?

Hur påverkade spelandet den föräldraomsorg som du fick?

Hur påverkade spelandet dig känslomässigt?

Fanns det andra svåra aspekter i din situation som påverkade dig?

Om två föräldrar funnits i vardagen: Hur hanterade den andre föräldern situationen?

Har spelandet påverkat din relation till din spelande förälder?

Har spelandet påverkat din relation till din andra förälder?

Vad har varit svårast för dig att hantera?

Har du haft några strategier för att orka med situationen?

Fanns det någon i nätverket som visste om din förälders spelberoende?

Fanns det någon i nätverket som kunde ge dig stöd?

Har din förälders spelberoende gett dig några varaktiga konsekvenser?

Vilken hjälp skulle du behövt som barn till en spelare?

Vet du någonstans där du kunde fått den hjälpen?